

TARTU RIIKLIK ÜLIKOO

AJALOO TEADUSKOND
ÜLDAJALOO KATEEDER

HANNES VARBLANE

„TRANSCENDENTAL CLUB'I”
ÜMBER KOONDUNUD
RÜHMITUSE VAADED

(EUROOPA NING IDA VAADETE SYNTEES)
USA-S

DIPLOMITÖÖ

JUHENDAJA L. MÄLL

TARTU 1974

Sisu

Sissejuhatuses	lk. 3
I Ajast ning kohast	lk. 9
II Transsendentalismist	lk. 26
III Emersonist	lk. 37
IV Thoreaust	lk. 58
V Mõttekaaslastist	lk. 73
VI Oriendi mõjudest	lk. 90
Lõpetus	lk. 93
Kasutat kirjandus	lk. 96
Pezjone	lk. 98

Sissejuhatuses

...pean ma trestis süis oppima töödute
jäist halamist ja kaotuse syngid laule.

W. Whitman

Alljärgnevas töös on püütud valgustada yht suunda
USA 19. sajandi ghisuondlikus mõttes, Ameerika transtsen-
dentalismi. Senini on meil veel väga vähe tegeldud Ameerika
Ghendraude ghisuondlikus mõtte ajaloo alaste küsi-
mustega, ent nygd, mil on tekkinud tiagsimused Nõu-
kogu- Ameerika suhete goodsaus ning igakylguse eda-
siarendamises kõige erinevamatel aladel, on sellised
uurimused hädavajalikud. Tuletame meelde seltsimeis
L. Brežnev'i sõnu televisioointervjuumiselt USA-s 29. juu-
nil 1973. aastal. „Muidugi on Nõukogu- Liit ning
Ghendraugid sellised monad, kes sõivad, nagu öeldakse,
ära elada ka omaette. Näi oligi see tegelikult meie vas-
tastavate suhete praegusemi. Ent sealjuures mõista-
me nii meie kui ka paljud ameerikalased hästi, et loo-
bumine koostööst majanduse, teaduse, tehnikas ning kultu-
ri alal tähendab loobumist suurest osast ja eelistest,
mis kunbui pool võiks saada teieendavalt. Peamine süis-

meil sellis, et see tähendus täiesti mõistetud loobumist, mida ei saa õigustada ühegi mõistliku põhjendusega.¹

Sobralia noostöö USA-ga on mieldamatu, kui me ei tahnud iganylgselt oma partnerit. Sõprusast tuleb meil koguda võimalikult palju teadmisi Ameerika Ühendriikide majandusest, poliitikast, teadusest, tehnikast ning kultuurist. Mõistmaks tänapäeva Ameerikat tuleb tunda tema ajalugu, sealhulgas ka ghisoonidliku mõtte ajalugu.

Ameerika transsendentalism oli laia kandepinnaaga nähtas USA ghisoonidliku mõtte ajaloos, ent mitte ainult ajalooas. Me ei tahnud unustada, et Emerson, Thoreau ning teiste väljapaistvate transsendentalistide ideed ei ole tänapäevalgi kaotanud oma aktuaalsust. Transsendentalistide ghisoonakrütifiline hoiak, püüed lahendada keerulisi sotsiaal-majanduslikke ning kultuuriprobleeme, sügav humanism ning ush teadvituseks leevad nende õpetuse mõningad aspektid aktuaalsus tänapäevalgi. Taas on transsendentalistide ideed populaarsed USA noorsoo hulgas. Ühendriikide us seisab veel palju lahendamata probleemid ning Ameerika noorsugu leiab kodusojaelselt mõtlejalt suure oma õhuvõim.²

Kaljuks tõlgendatakse transsendentalistide loatid tihti lüü gheylkselt, lootamaks ght üri teist dootühni.

1. A. Brune. Kõne Ameerika televisioonis. — Leonid Brunevi viisit Ameerikas Ühendriikidesse. Th., 1973, lk. 107-108.

2. V. A. Topõgnob, Klub du Gougeti — „Uroompattar sumpanypa“. 1974, arpitse, imp. 2 35-238.

Alles glesandens peans olema transsendentalistide saade-
te iganylgne analyyg; leida mis see, mis positärne ning
paljastada väerfolgendused. See nõuaks muridugi laa-
alobuslikummat uurimust, kui alljärgnevas töös on saadet
teostada.

Autor on püüdnud anda voad glevaate transsenden-
falismi tehest, selle olemusest, samuti ysinlütumete saa-
teist. Peale selle on püüdnud uurida Euroopa ning Ori-
di mõjustusi eest transsendentalismile. Peatählepann
on pöörat teoretikumist transsendentalistide vaadete filo-
soofilisele tagapõhjale ning sellest juhtuvale mõtteleandile.
Vähem tählepann on pöörat transsendentalistide sots-
siaalmajanduslikele eksperimentidele, see teoretikumist
transsendentalistide tegvusfoorumist vardi veel seises
valdkond nõuaks kindlasti eriuurimust.

Töö esimeses peatükis, „Ajast ning kohast“, on püü-
tud anda lühilyevade yhendruvide poliitilistest, majan-
duslikust ning kultuurilistest oludest transsendentalismi
tehe ning sõbenperioodid. Teises peatükis, „Transsen-
dentalismist“, on ära toodud lüunusele usige iseloomu-
lühumad vaated ning sees Euroopa folkaregga mõttega.
Kolmandas peatükis, „Emersonist“, on antud glevaade
transsendentalistide juhtimõtleja loomest, samuti on püü-
tud selgitada, mis on mõjustand te saadete ujuumist.
Neljas peatükis, „Thoreauist“, on elluvaga analoogilt gles-
chitet. Viies peatükis, „Mõttevaaslastest“, on püüdnud
peari transsendentalismi reallühme saadetele. Kuues

peatyuis, "Orindi mojudest", on peatitud Jola mõtte osatähit
sused. jätivate transsendentalistide vaates.

Tee ürgutamisel on kasutat autorite kahtsaadaval
alund transsendentalistide originaaltekstid³, yldussitlusi USA
ajaloo⁴, yhismondlikum mõtte⁵ ning filosoofia vallast.⁶ Samuti
kirjanduskaudusliku⁷ Jola - teore subbiid kasitlamiid⁸, - lusi vohandlusi.

3 vt. R.W. Emerson, Journals, vol. I - F. Cambridge - Massachusetts, 1909 - 1914

R.W. Emerson, Miscellanies. London, 1884.

R.W. Emerson, Representative Men. London, 1887.

R.W. Emerson, The Works, vol. I; II, London 1835 - 1886.

H.D. Thoreau, Familiar Letters; Cambridge - Massachusetts, 1899.

Г.Д. Торо, Сочинения и письма к родным. М., 1962.

4 vt. Oupun kotoni u kotoniini uchopuni USA, m.I. M., 1960.

Э.З. Помер, Оупун номинувчати учопун Аоупун. М., 1955.

5 vt D. Davidson, The Attack on Leviathan. N.3. 1938.

В.А. Прык, Тучанети u аоупунатичиу сечути, m.I. M., 1967.

В.А. Прык, Очатице мученет аоупунатичиу мучи, m.II M., 1962

6 vt A.K. Rogers, English and American Philosophy since 1800. N.3., 1928.

D.C. Somersell, English Thought in the Nineteenth Century. London, 1936.

7 vt. Eight American Authors. N.3., 1963.

D.H. Lawrence, Studies in Classic American Literature, N.4. 1964.

Учопун аоупунатичиу ачепачиу, 2. I, M., 1971.

А.Н. Хансоловски, Аоупунатичиу потачиути u аоупунатичиу, M., 1968.

А.Н. Хансоловски, Аоупунатичиу ачепачиу XIX в. M., 1964.

8 vt. S. Chose, Mystics and Society. Bombay, 1968.

R.V.V. Murli, Influence of the Western Tradition on Chandrian
Doctine. - "Philosophy East and West", vol. XVII, no 12, Jan - Apr, 1968.

J. Riepe, The Indian Influence in American Philosophy;
Emerson to Moore. - "Philosophy East and West", vol. XVII,
no 1-4, Jan. - Oct., 1967.

D.P. Sharma, Walt Whitman and the Doctrine of Karma -
"Philosophy East and West", vol. IX, no 2, apr. 1970.

А.Н. Умрич, Речун Торо u ero yozheni. - Г.Д. Торо,
Сочинения и письма к родным. М., 1962.

Antor loodab, et on suutnud anda vähemalt mõige
yldisema pildi konkreetset sumest ühe riigikondliku mõtte
ajaloos, ajajärgul mil liberaalmodanlik intelligents alles
uskus H. D. Lawrence'i seel väljajõetud sõnadisse: "Inime-
sed on vabad, kui elavad yht elu kogu maaga, kui nad
ei pea hylgema kodumaad mingi riigikondliku sõrset. In-
imesed on vabad, kui nad alluvad ühe riigikondliku sisehoolele,
sest mitte usanda nad ei seuda. Inimesed on vabad, kui nad
on yhinevad elavasse, orgaanilisse, hingestatud kollektivis, mis
järgib mingit veel saadavat, võib-olla isegi mõeldavat
eesmärki." 8

Kes sa ka olusid, kandan, et kaid viirastuste
kaimusi.

W. Whitman

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

I Ajast ning kohast,

Nüüsis - jää kindlaks Euroopa revolutsionäär.

Kinni gldse midagi pysis, pysisid ka sinis.

W. Whitman.

"Me peame silmnähtavaks tõus ühigi inimeste loomist võrdseina, nendele Looja poolt neile antud mõningate ärastamatute sigustega, millede hulka kuuluvad sigus elule, vabadusele ning õnnepygadele. Tagamaks neid sigusi on inimesed loomad valitsused, millesead kasutavad oma võimu koosarvaks valitsitavatega. Juhul, kui mingi valitus taustab selliste pygdlaste saarutamist, on rahval sigus muuta või hävitada see valitus ning luua uus valitus neil põhimõtteil ning algeil, organiseerides valitusvõimu sellistes vormides, mis ühige paremini kindlustavad rahva julgeoleku ning õnn." ¹ Need sõnad üledeti heaks 4. juulil 1776. aastal. Kuusikymmend aastat hiljem, kui osa USA haritlastest koondus Bostonis R. W. Emersoni juhtimisel nimetud "Transfendentalistliku klubi" yaber, polad ühik meist "Seltsmatuse deklaratsioon" sõnadest veel mõttepüüki saanud, tegelest rääkimata.

Transfendentalism yhendrühades oli, veatamata ühigile mõjus-
 tusile, süüsi USA yhisõhonas loimivate protsesside tulemas, hoo-
 linata tema sõslepuhumisest Uus-Inglismaal ning sellest
 tingit lousalukoradist taikus ja USA-s ning ühigi wagu maa-
 ilmas loimvast. Muudugi tuleb yhendrühade ferri-
 tooriumi ulatust arvestades hoiduda ^{nüü} püüvõndlikkuse tõhtsu-

¹ Декларация независимости - Проложение к книге Э. Гантмана. Ученый Советский Ученый. С. Петербург, 1897, стр. 334-335.

se alahindamisest kui ka ysineregiooni tahtsuse ning mõju yk-
hindamisest, seda enam, et transpentalismi sugu ning
sitsungi ajal eksis yas vdi feine yhenduvide pakuond
maa arengu seisukohtalt erilist tahtsust. Tuleb siski
hoiduda lokaalvõimistlikust vaatekohast, sest see maonu-
taks pilti yhisuunas toimuvast naittustest.²

Saamata efektiivsust yhisuonollikust tingimustest
USA-s transpentalismi tekitamise ning arenemise
ajal, peatume pegasalt ajaloolisel ajajargul Teisest
iseseisvussejast (1812-1814) koduseja algusest. 1814. aasta
lopul leiab uus-Ingliismaal aset vumane inglismeele
vandenud.³ USA valjub sojast majanduslikult ning po-
litiliselt tagumehult, seltuvus Ingliismaest on taunduvalt vate-
nenud. Uus-Ingliismae suurpankureist ning kaupmeestest
federalistid lahkuvad poliitilise vaitluse arvevitt, ent
suunates kapitali- taustasse, mitte majanduslikult vaitlussval-
jalt. Yhenduvigid asuvad oma tulevikku ja taustavahult
vaatab ettepoole ka Uus-Ingliismaa.⁴ Amerikas eitmitub
hea nõukalpe ajastu. Federalistide partei oli lagunenud
ning 1816. ning 1820. aasta presidendivalimised vaitab
vabariklaste partei kandidaat James Monroe. Kuid juba
hakkavad vabariklastest lahuu looma ujuvava taustas-
uodanlise huvide vaitejad. Moodustub „rahvuslike vaba-
riklaste“ partei.“ 1824. aastal saabui presidendis John

2. Lokaalvõimistlikust vt. D. Davidson. The Attack on Leviathan,
N. Y., 1938, lk p. 155-169.

3 vt. Озерки терби и нолкумни учопруи СССР, м. I. М., 1960,
смп. 144-145. (edaspidi: Озерки)

4 vt. В. В. Топык. Ттааметт и адепуватекена нелуке, м. I.; М., 1967,
смп. 15. (edaspidi: Топык)

Quincy Adams, kes, alles lähedase rahvuslikele vabariik-
lastele", kaitses Ühis-Ingliismaa suuskodanluse ning
saimaliiklornu huve.

Ent vabariiklaste poolt väljapaistvaim kompromiss Lõuna
ning Põhja vahel oli veel võimalik ning vabariiklaste teise
liidri kindral Jacksoni ümber moodustub 1828. aastal
demokraatide partei. Partei võitleb kirde kapitalistide vas-
tu, kaitses Lõuna plantaatourite huve ning lubas farmeri-
tele maad. 1820. aasta Missourri konvulge stabiliseeris tea-
tid ajas Põhja-Lõuna suhteid, tõi siin, Lõuna kasuks.⁵
Samuti oli Lõunas üllaldaselt vabu maid, mida skvotterid
omandasid soodsail tingimustel. 1820. aasta seadus os-
tetava maast yui minimumipindala vähendamisest 160-
akrilt 80 akrini ning akri minimumhinna langus 1,25
dollarini olid siin teedrajavõims.

Lõunaealade koloniseerimine ning orppidejate tung
edelasse tõi kaasa indiaanlaste petmise, ymberasuuta-
mise ning hävitamise. Jacksoni presidendiaja vältel
(1828-1836) sõlmiti indiaanlastega 94 lepingut ning selle
tagajärjel võviti niilt 20 miljonit akrit maada. Kõik
vastuhanded suruti jalmelt maha.⁶ Indiaaniingimus ei koro
hõnneski päevakorrast, kuigi 1842. aastal pole Vanas Lõunas
enam indiaanlasi peaaegu yldse.

Võitlus ylmotimu pärast Põhja ning Lõuna vahel ei
lõppenud. Iseloomulik on stin kindral Jacksoni valituse-
ajal lahendust võdev kaitsetollide teysimus. Põhja kodan-

5 vt. Osgood, Emp. 154.

6 vt. ~~map~~ ~~see~~, emp 174-175.

lus (Uus-Inglismaa Tööstusvabrikandid, eelkõige Pennsylvania, New-Jersey's, Connecticut's ning mujal, mis levis rasketööstus) nõudis kõrged kaitsetolle arendamaks kodumaist tööstust. Samal ajal nõudsid Lõuna plantaatorid paavillaeksportöörid (~~erit~~ Inglismaale) kaitsetollide alandamist. 1828. aastal saavutasid kaitsetollid oma apoge (44%), misjärel hakkasid langema. Seda viiti peale 1832. aasta Lõuna-Carolina nullifikaatorite seadiseadise kehtendamise. Jackson tugewalt küll ~~hõlmas~~ toetati Lõuna-Carolinas, ent tollid langevad saavutamaks 1842. aastal miinimumi (20%).⁷ Sama tendents näitab tänu farmerite ning Lõuna plantaatorite (Jacksoni kompromissühmitus) võitlus kirde suurkapitalistidest rahvuslike vabariiklaste (alates 1834. aastast vüigid) kontrolli all oleva USA riigipanga vastu. Farmerid ning plantaatorid olid privileeritud riigipanga võlgurid. Jacksoni võit 1832. aasta valimistel ("valinised taimurid loosungiga, "USA riigipanga pealt või vastu!") etustas panga seaduse; 1836. aasta märtsist alates sai USA riigipangast Pennsylvania osa riigi pank. Panga monopoolsus oli likvideeritud ning 1863. aastani ei eksisteerinud USA-s riigipanka.

Jacksoni presidendiajal ning sellele järgneval aastakümnel kujunes Põhja tööstus. Põhi sammus jõudsalt kapitalismiteed väga tähtne farmerluski. Kirdeosariikides taimur tööstuslik pööre usige varem. Selle esimesteks pöördumisteks olid Lõunaki mekhanilised kangasteljed (1814)

⁷ vt. Oupen, Emp. 173-174.

ja esimene raudte, (Baltimore-Ohio).⁸ 1850. aastal oli USA-s juba 3000 miili raudteid, Põhised raudteeliinid suundusid Idast Lääde ja seekiitajaid Põhi ning lõuna omavahel isoleeritaks. Raudteevõrgu tihedemine annab lõuete rasketööstuse arengus. 1837. aastal minnause puukõhkest mineraal-nytteli ning 1840.-tel aastatel on Virginias ning Pennsylvanias juba kyllalt palju rasketööstusesuusi. Un-Inglistesee jäab endiselt hegemoonitsemisega tootlilitööstuses. Juba 1835. aastal oli Lowellis (Massachusetts) too tootlikkus yhe mehhaanilise seadme kohta uurgain maailmas.⁹ Tööstuslikku pööret saadab tootajate olukorra halvenemine. Levib utoopiline sotsialism ning algab negrite võitlus vabaduse eest. 1831. aasta augustis Rööb Virginia kaguosas lõuete „ainus uuester ning mõjus ylestõus Amerike negrite õrjuse ahna-les.“¹⁰ Samal aastal hakkab ilmuma Garrisoni nä-dalaleht „Vabastaja“ ning 1833. aastal asutatakse tema eestvedamisel „Amerike Orjapidemisvastase Yhing“. Abolititsionism seab valged valgete vastu kaitsmaus neg-zeid ning hävitab hävitatavat, peamiselt uylt Põhjes ning alal vähesel poolhainga.

Kogu oma presidendiaja võitles Jackson valimiste demokraatiseerimise eest (nõudis õbersid valimisi). Tema järglane Van Buren (1836-1840) päris partu, mis

⁸ vt. M. J. Pocner. Ozepe nommuratsionn ucmopue Aozepuku, M., 1955, amp 304-305. (idaspidi Pocner)

⁹ vt. Ozepek, amp. 150.

¹⁰ W. Styron. The Confessions of Nat Turner, N. Y., 1967, p. 1.

mis propageris sõdsust ning edasist ekspansiooni täen-
de. Selline propaganda pidi ghendama kogu Ameerika.

Ent demokraatlikus Partis said ylekuale Lõuna plan-
taatorid ning demokraadid hakkavad kaitsma orjapida-
jate huvi. Ekspansioonipoliitikas nõudsid nad uutesse
osariikidesse orjusi. Oli süüsi uus loosung, mis ghen-
das kõik Ameeriklased. See oli formuleerit juba 1823.
aastal "Monroe doktriinis." "Ameerika ameeriklastele!"
Seele loosungit toetasid kõik; see oli ju patriotism ghes
kõres ning, nagu selgub hiljem, kasum teises.

Samal ajal teravnevad Põhja - Lõuna suhted.
Veel teuvad võigid (contra diktator Jackson) kaits-
säilitada ghetsust plantaatorite ning kodanluse vahel.
1840. aasta presidendi valimistel võidab nende kandid-
daat kindral Harrison, kelle ootamatus surmas tõhvakoh
kahtlustab myrgisega jaid Lõunast. ^{††} Samal aastal
saabri Lõunamehest asepresident D. Tylerist
president. Enamusele võigidest Lõuna selline esiletõus
ei meeldi ning partei lõhaneb. Demokraat J. K.
Polk aga teab, mida teha. Ta toetab Lõunat sama
"etk määratult" kui sõdastitatu ekspansiooni Mehhikosse.
"54° 40' või sõda!" hygavad demokraadid vali-
miskampaania ajal ning loomulikult võidavad. Nygd
ei ole kysimus enam sõja vallapõestmises, nygd sus-
neb kysimus juba saeegi jagemises. Viigid kodanliikust
kõrdest pygdsid kyll võida, et sõda toimub vaid

laiendamaks orjust, mis iseenesest olevat häbi. Demokraa-
did aga vastand, et orjus olewat ju konstitutsioonis sautsio-
nerit ning koonalegi on sigus oma osale saagist.¹²
Sünjuures ei taha unustada, et iga uus orjanduslik
osarühm oli ka uus orjanduslik jõud Senatis. |

1846.aastal kuulutas Kongress sõja Mehhikole. 1848.aus-
ta veebruaris sõlmiti vaherahu ning $\frac{2}{5}$ Mehhiko terri-
tooriumist läks USA-le. Ghendrügid said vaba välja-
pääsu Vahusele ookeanile. Järgnevat aastat määr-
tas USA poliitilist palet kysimus vallutat terri-
tooriumist. Orjus, see mitte mingeid häbistavaid mah-
jõumusi uute osarühmade territooriume! Abolitio-
nistide poolt rajatud Vabaduse Partiid (1840) saab 1848.
aastal fränsailerite partii. Samal aastal osidavad
rügid võimast worda USA ajaloos presidendi pooli.
Fränsailerid olid põhiliselt farmerid ning nad nõud-
sid vaba maad, sõnavabadust, vaba tööd ja
vaba¹ elamist.¹³ Viigist president Z. Taylor, ehkki
Mehhiko sõja kangelane, keeldub kompromissist koon-
ga. Farmerid on nende poolt asustet maadele orjuse vas-
tu, Põhja kodanlus ei soovi ~~st~~^{orjusest} midagi kuulda, kus-
asunikud-farmerid ei taha nende poolt asustetava-
tele maadele orjanduslikke latifeeridume.

Odamatult president sureb (myrgiselt järele).

Taylori järglane M. Fillmore soostub kompromissiga,
mis tegelikult võit koonale.² Kalifornia sai orjusest

¹²vt. Ozepku, cmp. 181-182.

¹³Mat xce, cmp. 206.

vabaus, Utah ning New-Mexico pidid oma staatuse ise otsustama. Põgenemud olge Juli 1850. aastal seaduse järgi aga pyyda kogu lēst territooriumil ning peumustele tagastada. Ka need, kes juba aastaid jousus olud.

1852-1860. aastani valitsevad Valges Majas Texas demokraedid (F. Pierce, D. Buchanan), kes myll Pehjast parit, ent Lõuna pooldajad. 1852. aastal ilmus H. B. Stowe'i, "Oma Tomi onnike" ning ajad on muntumas. Yhendmāides tegutseb juba yle 3000 abelitsionistliku organisatsioon. Lõuna pooluoloniaalsus taunistab Pehja teostuse arengut. 1860. aastal Juli Kirde igal 7 poluutoolise kohta 1 teostustavoline, Lõunas igal 82 kohta 1. Isegi Pehja saarukodanlus, kes sidemed Lõunaga, ei saostu enam kompromissiga. Lõaare raudteekompaniid (1860. aastal oli USA-s 48 000 km. raudteid, mist enamus Pehjas ning Lõunas)¹⁴ on leppimatud, farmerid usuvad homesteade. Olukord rāgis Texasus veelgi peab Kansas-Nebraska billi kehtestamist. Billiga likvideeriti 1820. aasta ning 1850. aasta kompromissid ning alates 1854. aastast Juli orjusekysimus igas osarāgis iseseisvalt lehandada. Kansas-Nebraska bill andis surmahoo viirgidele, lehestas demokraedid ning loi vabariiklaste partii.

¹⁴ vt. Pocomp, cmp. 305.

Vabariikliku partei moodustus osaliselt õigidest, osaliselt friisileritest, sinna astus aga ka Põhja toetavaid demokraate. Klassikoossisult oli partei väga lai. Sinna kuulusid Põhja kodanlus ning suurfarmerid paremalt, vasakult aga farmerid, radikaalne tööstuskodanlus, linna väinukodanlus ning töölisigi. Territoriaalselt oli see Põhi ja Foes.

1856 aasta valimistel partei ei võitnud, kuid peale Dred Scotti loogu ning veriseid sündmusi Kansases ühinesid vabariiklased natsionalistliku Ameerika Parteiaga. Nüüd arvesid sündmused ühesti.

1859 aasta 2. detsembril pöödi John Brown.

1860. aastal kuulutas senat orjapidamise seaduslikuks kogu USA-s.

1860. aasta 6. novembril valitakse presidendiks A. Lincoln ning 1861. aasta veebruaris kuulutatakse välja Ameerika Osariikide Konföderatsioon. Ühendriigid olid jõudnud kodusejani.

Selline oli olukord USA-s aastail, mil arenes välja transsendentalism, Ameerika transsendentalismi mõttes ja ka moodus oli uus-Ingismae oma yle parda heidet puritaanluse, poliitilise põikpäisuse ning sellele vastendat vaimse liberalsmiga. Iseloomustades bostonlasi meie poolt vaadeldava perioodi alul kirjutas Van Wyck Brooks:

"... poliitikas oli neid võimatu usikutada, kuid religiooni küsimuses paistsid nad silma saanu liberalsmiga ning inimloomusele vaatasid libelt. Puritaanlusest oli

nis säilitand vaid pudemeid. Enamus niist - kaupme-
hed, usaldusalused, poliitikaanid; ja glöspilased - olid ränd-
rahvas. Nad ajasid taga Tripoliteania piratide lae-
va, pugesid Kantonis^{na} Indiasse ning Egiptusesse, ostsid
Kanadast nahku ning mygssid uul Hünas, vedasid jääd
Labradorist Jaavale, võtsid ette grande-toussi Rooma-
ssi Nāpolis, rüütsisid Londoni rätsepate tootisse.¹⁵

Nende silmaring polud veel eriti lai, ent nad tahtsid
juba teada. Vana puritaanliku endessesuletus oli kadu-
mas. Maailm näis olevat piiritu ja keegi ei tea, kas
inimene ikka on nii patune kui arvatakse. Pealegi
elasid nad tulevikumaal ja tulevikus uskus iga boston-
lane ~~aga~~ ~~iga~~ uus-Suuglismaa kodanik^{una} kaljukind-
lalt. Vabariik oli noor ning uus-Suuglismaa oli tema
huus teinud mõndagi; küllap vabariik võimaldab veelgi
enamat. Oli ju nül lõppude lõpuks olnud „Sõltumatus-
deklaratsioon“. Nad elasid vabal maal ning uskusid
täiuslikkusvõimalustesse.

Transsendentalismi võidulepääsu soodustavaks teguriks
oli kindlasti unitaarlus võidulepääs uus-Suuglismaal.
Kuiigi kirdeosariikide unitaarlus oli lähisõimund vanast
puritaanlusest, Bostoni lühivast föderalistist, isegi uus-Suuglis-
maale nii omasest demokraatiavast^{likku}, oli ta siiski
samm edasi, sest „Unitaarlus on õpetus uskevabadusest.“¹⁶
Unitaarlus purustas puritaanliku dogmasid,
sündis ratsionalismist ümbisevat uus-Suuglismaa kaupmeest

¹⁵ 16 pyc, cmp. 14.

¹⁶ B. A. Партинтон. Основные черты американской мысли,
т. II. М., 1962, cmp. 440. (edaspidi Партинтон)

lugeme mitte ainult raha, vaid ka raamatuid, sundis
mõtlemale, avardas mõttepiire. Ja mitte ainult seda.
Unitaarlus taastas protestantismi selle erialgsel, ehedel
kujul. Taastas „õpetuse inimese vastutusest oma praest-
mise eest, hyljates sellega, kuni mitte sõnades, siis vähemalt
tegudes, kalvinistliku ortodoksiaalsuse. Unitaarlus väi-
tis, et inimene on oma loomult korralik, et inimesed,
kui nad polegi just jumala lapsed, pole nad teenäoliselt
ka mitte püüsunutised... Unitaarlased ei püüdnud
sulgeda mõtet dogmade vangikongi.¹⁷ Tõsi, unitaarlased
olid enamuses rikked ning ei armastanud mitte rikkida,
kuid kui nad ise ei kuulunudki otsejärele rikkadesse, siis
nad vähemalt deklareerisid avalikult mitte kedagi muu-
de otsejärele segada.¹⁸ Unitaarlased avasid tee mõttele
ning pole ime, et enamuse silmapiirist fraustsendentalis-
tidest olid unitaarlased, paljud isegi unitaarlastest väimu-
likud.

Kuid on veel vara rääkida fraustsendentalismi sünnist.
Alul pidid sünnima teadmised ning alles seejärel mõte.
Ajaj, mil austet inimõpetaja William Emerson koostas
juttusi ning väitles enda poolt loodud Bostoni Filosoofilises
Ühingus, ajas tema paeg Ralph alles tyhermael linde ta-
ga, kuid oli juba seendund oma suure tulevikus nagu
üksik tolleajast Hus-Ingliismaal. Kirikus loeb ta isa-
vuse peletamiseks Pascali „Mõbeid“ ning õiti kyllas
arvuloas Platonit.¹⁹ Haridust saab leus-Ingliismaal

¹⁷ Пятницкий, стр. 442.

¹⁸ там же, стр. 442.

¹⁹ там же, стр. 17.

haigases. Neorsage tahel teada. William Emerson jai-
metab „Sjannist antoloogiat.“ ajakirjas ilmusid artiklid
Scottist, itaalia kunstnikist ning isegi „Sakuntala“ tõlge, mis
oli yhtlasi esimene India kirjandusteos kogu maal.²⁰

Bostonist Cambridge'i polnud palju maed. Glikooli-
linna elanikel olid enamusega unitaarlased, Juli ette ka
kalvinistid. Harvard süüsi süüsi kindlalt unitaristlikel
jalgedel. Peaaegu kõik kolleegse Ameerika-Suurbritannia poliitika-
aid olid õpetlased, hariduse olid nad aga omandanud
Cambridge'ist. Polnud ka ime, kolleegset Harvardi peeti
kohaks, kuhu tuldi teenima marmorbusti. Poesiast oli
Harvard värgel, glikoolis lehti teadust Locketi „Loogika“
alusel. Ning kogu märgib Parrington: „Nüüna kui vreis-
tust valitsevad Lockett ning Hume, olid ajad mystikust veel
kõrgel.“²¹ Seege värgel ka idealistid. Ent mingi jaa
oli süüsi mürdunud. Glikooli presidendi John Kirulandi
raamatukogu oli 12 000 uõidet.²² Vaated olid jaa ota
konservatiivsed, aga suurim raamatukogu USA-s võimaldas
ka midagi.

Ka jagamaadel linnus jaa. Saksa rüütusid mehed
hinnapõhiseid ning buduseid
Võetisid India vaibad. Ameerika Ida Keelte ja Kultuuri
Ühingu president John Pickering osvas yle vahemõne
uude, sealhulgas araabia keelt, oli rannunud pea
fewes maailmas ning tema oli ka see, kes teostas
välja indiaani hõimude keelte uurimisprogrammi.²³ Puh-
verpõlvkond valmistus teatipuhke yle andma. Newport-
is jooksis juba ringe uoor W. K. Channing ning kuulas,

20 vt. Брыне, стр. 21.

21 Партман стр. 44.

22 vt. Брыне, стр. 32.

23 маш же, стр. 41.

kuu lahtmist oli, Bostonist wyllasõitnud sugulase, kriteer-
list William Ellery Channing(son) ylistusühesid Byroule.
Sealsuis Berkleyga seot painades veetrid oma noor-
se jutustaja veend, hilisem Harvardi refoorikaprofessor
ning "Põhja-Ameerika Püingvate" loimetaja, Edward
Timel Channing, Sealt alustas oma teed ka Richard
Henry Dana I, poeet ning esseist.²⁴

Maarajoonides elasid farmerid, kes päritolult
kyll puhtverd inglased, süsui juba oma jännikaltuuri kand-
jad. Neile oli kyll religioon alles aimus poesia, aga
see oli süsui poesia.

New-Havenis täatab N. Webster uue "Seltumatus dekla-
ratsiooni" kallal. See deklaratsioon peab jännidele andma
veele, "Eigevirja" on ta nite juba andnud, sügyl tahak
ta veel anda ka sõnad. Vaadetelt vanameelne födera-
list, pygab ta oma "Senast'ingga" ghendada natsiooni.
Tolleaegse Uus-Ingliismaa haridustase on mõneti gka-
tar, Van Wyck Brooks jutustab murates vaimulimest, kes
sygdistatuna kitserlusis pidasid kitsirõnesid alul ladi-
na, süs kreeka, süs vana-hebrea ning uui ka see ei aidannet,
süs araabia veeles. Neide noised friteerisid keskipäeval tava-
liselt Vergiliust originaalis, lapsed rääkisid lehmä
lypstes Komerosest ning kreeka mygtidest. Teenijad perid
nõusid ning aidasid lapsi ladinä veeles, kontrollides ven-
de tõlmeid. Noiad, tõasunud hommiand uel vras, värsuen-

24 vt. Брынц, сmp. 44.

Jasid end paari peatüuga Miltoni „kaotet paradüsisist.“
Patrioodi ylim kohus oli olla harit inimene.²⁵ Ning
kui võimalik, siis mitte lihtsalt harit (kodumaa) vaid ka ilma
näind inimese haridusega. Sooritud fava kohase grand-
tour'i mööda USA-d, asusid epikimulised noored mehed
Euroopa poole suilavate laevale. Noored, varahad, selts-
kondliinud ning jultunud, tungisid nad maailmale: Inglis-
maale, Soomaale, Prantsusmaale, Saasamaale. Kõrjal
fervitatsuse kuid varmustusega. Nad on ju syndivan
Uue Ilma saeditud. Kodumaa vaasud, asuvad nad
glikoolikateedrisse või raamatukoogeldise, spetaard vaas-
aegsed keeli või antüüsi, tutvustavad Ghendriinidile Eu-
roopa aardeid. Nad on kirjavahetuses Goethege,
Kuehan on nad ahtand Byroniga; Lafayette ning
Humboldt avestavad nendega. Howard nooreneb niist
noormuist veel enam. Ning Van Wyck Brooks raagib vaid
kelmest niist.²⁶ Uus-Inglismaal oli mid aga kymnid,
USA-s sadu. Niist soavad tulevaste transsendentalistide
spetaard. Nad tunnerad hästi sausa aummat filosoofint,
võibolla isegi paremini kui nende Euroopa glikooliuaas ka-
sed.²⁷

Samal ajal ei saa uus haritlasikond jääda kõr-
vale ka sotsialist problemest. Uuifaarlus on alati
olnud mingil määral seot patriofismiga ning mittevastijana
spetaardega. Samal määral on te aga olnud ka leppi-

²⁵ vt. Spycer, comp. 55.

²⁶ vt. matson, comp. 56-68.

²⁷ vt. matson, comp. 79.

matu, W. E. Channing (sen.) luostub, vuis olees võime-
lik murenda raha võime, kuidas vältida konkurentsi
tagajärgi ning orjust lõunas ja kuidas optada armas-
tama tööd.

Kuid kultuuripöökulgi oli veel mõnda teha ja
teinetada. Püüdis rahvusliku kirjandus, kug pal-
ju oldi veel võlgu Euroopale ja see võlg tuli tagasi
maksata oma rahaga, oma vakuuafas teatud myn-
sidega, kodumaiste kirjandusega. Mõelda, nygd juba
mõelda! Kultuuriaareenile tõusevad uned vaimusõda-
rid: ajaloolane Prescott, poeet Longfellow, kellest 1837.
aastal saab Harvardi kaasajajsete uelke professor.
Ta on alles kolmekymmene, eht Euroopa on teda
juba kaks korda imetlend. Lafayette, Carlyle, Grill-
parzer on ta juttuvad. Ta armastab Shandineeviat
("Kalevala" ning "Laul Kariawakkast" on omesahel ver-
suguluses), veelgi rohuem armastab ta Ameriket.
Ta on ju selle maa esimene suu romantiline poeet.

Arng oli uups kasutatavaks mõistuse vilju. Eelmise põlv-
kond ihuas haridust, nygdne kolmekymmendate aastate
te lõpu ning neljakymmendate aastate alguspõlvkond ind-
les kultuuri poole. Uus-Inglismaa kaupmehed oli
saanud teostus, pöörase uirusega ehitati raudteid, "sise-
mine edendamine" laus terasekolina saatel kõiku. Fabri-
kud vajasid puuvilla. Tugernesid sidemed lõuna plan-
taatoritega. Kuid see ei segand Uus-Inglismaad neos
lõunega end vastandemast lõunale. Arng oli

Silmnähtav, Midagi pidi muutuma ka inimestes. Muutuma pidi mõtlelaad, kooliharidus oli edenenud, iseõppijast rääkimata. Jutlustajast transsendentalist Theodore Parker üdis lugeda taani, hollandi ning vene keelt, tundis araabia ning etiopia keelt.²⁸ Ja ta polnud mingi erand, temataolisi oli palju. Taame ära sepast autodidakti Barreti glesitähendused 19. juunist (1837. aastal): „Tessip. 65 rida vanar-heebrea keelt, 10 taani keelt, 10 böömi keelt, 9 poola keelt, 15 sõhame, Sepikojas 10 tunni.“²⁹ Barret tekkis Longfellowi emuletsi sanskriti, õppis ära ligi 40 keelt ning oli tegev ka lektorina. Ta tahtis alati üles jääda uus-singlismae lootava rahva hulka, ent yhtlasi tõusta mõtleva süüsi tasemele.³⁰ Lowelli tehase-
 mind olid oma 3-dalmitise vāda-lapalga juures hea haridusega. Oli noori, kes ihkasid Indiasse õppima sanskriti ning asusidki punase krossita teele.

Kuid noorsugu oli juba muutunud. Ta leeb prantsuse ning saksa raamatuid ja imel endusse metafüüsikalist müra, Thomas Carlyle, George Sand, Schlemacher - need olid noorsoo need unistajad. Nõu ei rahulda enam need ymbritav elu. Nael ei taha hakata tõstuma, advokaatiks, poliitikuks. Uus-singlismae poliitikud olid kaotanud oma positsiooni

28 vt. Bygac, comp. 134.

29 mat. xii, comp. 135

30 mat. xii, comp. 134

sest kindesamade poliitiline roll polnud enam eudine. Jacksoni-aegsed poliitikud olid oma nime häbistand ning poliitika oli noorse hulgas elukubena ebapopulaarne. Kaubandus polnud ka Uus-Suglismaa elus enam esiplaanis ning ~~tootuse~~ kasvust tingit hädaja viletsuse kasv oli lüügi hästi nähtaval. Pealegi püsisid Uus-Suglismaa vabrikud õjusel, sest puuvill läbi vabrikuisse lõhest, see oli aga Põhja noortele täiesti vastuvõetamatu. Rahulolematuus raputas nende sydant, kellel see oli haavateid. Kuid just selliste noorte järgi tulebki hennata põlvkonda terrikuha; „praktilise meelega inimesed ei muutu aja kulgedes, muutub vaid nende garderoob.“³¹

Noorsugu suheldus mystikasse ning radikalismis. Neid ei huvitanud enam dollarid, vaid hing. Selles oli midagi vanast puritaanlusest, ant hoopis uuel faxmel. Noored olid hääringus. Sagesid ouesitapud. Ei soovitud enam surnud asja, vaid taheti hingestada oma olemist. See oli ylemaailmne protsess. Uus-Suglismaal andis ta end tunda uyltalt drastiliselt.

Harvardi yleopilased esuvad elame keske metsi oonihetse aasse tõuseb „Ilu.“ Keats ja Tenhysen on iga nooruri laual. Mõõda metsi viitavad sapandi haigusest⁴ vaeuat podabasti femme fatale'id. Noor Dana seilab ookeanilaeval. Ta viitab sellest seidust hiljem

³¹ Брыке, стр. 138.

raamatu ning sellis on juba nii Coleridge kui ka „Albatross“³². Paljud põgenevad Rooma ja Pariisi. Ameeriklaste esimene kodumaatuseperiood oli alanud. Ghtlasi oli unitarism aja ära elanud. Uus-Inglesmaa ning inoogu Ghendruude noorsugu sajas uut usku ning uut prohvetit. aeg oli uups transcedentalismi sünüks.

II Transcedentalismist.

Kes sa ka oleksid, pane kaalule kõik, mis on oma
osa!

Ida ja Lääne vägevus on tühised su kõrval.
W. Whitman

1836. aastal loomis Bostonis „transcedentalistide klubi“³³. Tõsi, transcedentalistid ise polnud sellise nimega klubist midagi kuulnud. Olid nad ja guunes yhiste vaadetega noored intelligendid, kes vahetevahel noqunesid arutamaks uusi ideid. Esimene selline kohtumine toimus Bostonis, George Ripley majas. Hiljem näidi noos pehiliselt Emersoni juures Concordis. Klubiga oli sellel kõrgel vähe tegemist, eht noored aadljad olid kõik transcedentalistlike vaadete kandjad. Ning pole siis ke ime, et need hiljem „transcedentalistlikus klubis“ hakkafi fitukenema. „Klubi“ liikmete arv uõikus; erinevatel aegadel uuldas sinne 15-20 vahel uõinud aktivistide kaader. Naiste väinseus

³²vt. R. H. Dana. Two Years before the Mast. — Recent American Literature. Cambridge - Massachusetts, 1925, p. 716.

isane vürs pidada filosoofi ning publitsisti R.W. Emersoni. Tähtsamast grupi liikumist võiks mainida niivõrd H. Thoreau'd, purjeist George Ripley'd, abolitionistist vaimulikku Theodore Parkerit, pedagoog Amos Alcottit, kirjandusarvustajat ning naisõiglustest Margaret Fullerit, tööliste last Orestes Brownsoni, vaimulikku Frederick Henry Hedgeit, kellet rühmitus peadis oma teise nimetusel "Hedge'i ring", sest koosistunud teinudid alati siis, kui Maine's töötas Hedge joudis Massachusettsse,³³ Elizabeth Peabodyt ning W. E. Channingut. Transsendentalistidele oli lähedane ka kirjanik N. Hawthorne.

Rühmituse liikmed olid veendunud, et USA-s peab ^{olema} peale "Soltsmanuse deklaratsiooni" allakirjutamist ~~olema~~ loodud uusa inimkond isikuse vabaks arenguks. On ju iga inimese vaba areng loomulikult ghisuonna vabale ning eluõigusele arengule. Seega lähtuti ghisuonna inimesest.

Paringtoni arvates oli transsendentalism idealismi luigelaulus Ameerikas.³⁴ Ta oli vastulõu Locketi tabula rasate, praktika usinõisimusele tunnetuses. Transsendentalistid olid veendunud, et mõningad psihõised on inimestele antud a priori, enne sündi, ning need teed on transsendentalistid, väljaspool kogemust seisvad. Praktikas püüdis transsendentalism igati tõestada inimese arendamatut väärtust, seovias aga kiivitas instinkti jumaliku olemuse, andes inimese füüsilisele olemusele ghisuõisuslikud omadused.³⁵

³³ vt. Брыцк, сmp. 202.

³⁴vt. Партманн, сmp. 440.

³⁵vt. Маттее, сmp. 440.

Religiioosset mõttes olid transsendentalistid unikristliku-
 linnud; neile ei sympatiseerind ka uolmainususe jultes-
 temine. Nad ei soostund väitega, et yusnes ilmatus
 juhib inimteadvust. Hoopisui vahetu kaemus on see, mis
 jäsnu avab uude nähtusti maailma hõelise olemuse.³⁶

Usk inimesesse, tema tunnetavusse ning loovasse jõudu
 on transsendentalistidel usigutematu. Unitarilased väi-
 sid väite, et inimloomus on täiuslik, transsendenta-
 listid olid veendund, et inimloomus on jumalik. Igas
 transsendentalistis elas „jumala silm“, salaja ne loo-
 dusime, mida inimesed niretevad tavaliselt instinktiivs
 ning mille väisustatuleb järgida. Seetõttu on inimeu
 pyha ning ta ei saa loobuda usust iseendasse ning oma
 mustiooni.³⁷ Seda usku ussid transsendentalistid enam

usu uui filosoofia positrioonelt, nad olid nui mõnesui roh-
 kem prohvetid uui filosoofid. Neude mõtted hõljusid ideaal-
 se sfääres, uuid nad tehtsid seda ideaalset ka maa-
 peale tuua. „Tas teised hõljavad välja idealismi dia-
 lehtikat, nemad teuivad oma ideaale igapäises elus.“³⁸

Uus-Inghismaa transsendentalismi vupära ongi alles,[✓]
 et ta oli yhtlasi nui doktriin uui elu. Ta oli suuht
 inimete ning „isyydistas“ filosoofias materialismi, religioo-
 nis formalismi, personaal- ning sotsiaalehtikas utilite-
 rismi. Ta kaitses hinge aistihõte eest, vaimu uisjatõte
 eest, usku rühuse eest ning ualgetashtikust ja õilsameelst
 taru väilase saramalimise eest.³⁹ Transsendentalistide on

36 vt. Föyge, emp. 145-146.

37 vt. Täpputerimõtt, emp. 444.

38 matõxe, emp. 444.

39 A. K. Rogers, English and American Philosophy since 1700. No 9, 1928,
 p. 213. (edaspidi Rogers)

asjade ning nähtuste usuel seisva autonoomse indiviidi
hinge loov autuusus kõigi väärtuste allikas ning tõe
kriteerium. Sest kui saab transsendentalistile põhitegova-
sus enesetäcusust ning teela usile võrrelda usigi
teiste selle suuna esindajatega.⁴⁰

Transsendentalistid olid veendunud, et neile on
vastasvõrdvalt antud arusaam heast ning kehvast,
tõest ning eesimusest.⁴¹ Nende arvates rajaneb transsenden-
talisim neile ideedele immpedimises, mis on eluliste
seadustega. Tõe tunnetamise aluseks on teadus, mille
taju, hing, mis osake teerikust ja seega teerik, vahtab
endas apriorisid arusaame maailmast. Transsenden-
talist hindab kõrgelt endas ning kõrgis inimesis peituvad
transsendentalsed ideid (või, kui soovite, printsipe). Nendest
ideidest teadlikuks soamine on seotud mystilise atribuuti-
kaga. Emerson kirjutab: „Mul tuleb ette nägemusolekordi,
mis võivad mind tabada igas uchas ning igal ajal,
isegi tul teerul; on see füüsilise seisund või and
võrgemalt, on vaid jumalal teada. Neil hetkil ma tunnen,
et hoopis aeg oleks ma nānginud lollid lollide usuel, ehk:
nii minu kui ka teiste teeris on olemas seadus, et mille
on amane usaldus, lapselik usaldus ning uutlaku jär-
gimatus mid ideid.⁴² Kind rohtuine sūn veeluord elpoo-
mainitud transsendentalistide sallimetust mystilise, teadus-
vaba ilmutuse vastu. Arusaama alevi, mis transsendental-

⁴⁰ H. H. K. Tyggen. *Det Thorstens u Utæpo*. - Pyccko - ebponicoune
unrepamypnue ebary. H.-A., 1966, emp. 274 - 289. (edaspidi Tyggen)
⁴¹ R. W. Emerson. *Miscellanies*. London, 1884, p. 286. (edaspidi Emerson.
Miscellanies)

sed ning igavesti eksistentsiaal, tuleb jõuda ise läbi enese-
analüüsi, enesetäiusdamise ning elu.

Transsendentalistid vastandavad end tööstusliku
pöörde ajastule ning uskusid, et inimene on ise endale
parimans sõbraks ning mõttekaaslaselaks. Enesetunnetus ja
kontemplatsioon oli omamisi kõigile transsendentalistidele ja
sõpradele ning aatuaalsel põlvkond neil verge leida. „Kui
te ei tavalitse kuulata mu mõtteavaldust, siis suudate
seda lugeda mu näost ning aimata mu tegudest, olen
ma valmis jagama teile oma mõtteid võidust elamisest;
kui te aga sel õnneil mind ei mõista, ei mõista te ka
mu sõnes väljendatut.“⁴² Transsendentalistid ei usunud
kavalisse kommunikatsiooni, inimestevahelisse sest arvasid,
et inimesed pole veel küllalt arenend mõistmaks transsen-
dentalistide sõnu. Maailm, mis neid ümbritses, pol-
nud tööstuslik „...“ ja on parem olla yasinde kui halvaks
sõbraks.“⁴³ Seepärast oli ka nende yghmitus, ehkki
ainuke humanitarne intelligentsi yghmitus talloalguis USA-s, väike
ning sulet.

Idealistidena nägid noored satejad pidevalt enda
ees ideaali ning kuna nad polnud ei pimedad, ei uurdid,
siis ei jäänud neil lihtsalt midagi muud üle kui võrrelda
neid ymbritsevat tegelikkust ideaaliga. See võib nad
yghisnõnnearutikehti. Näha, kuidas kaugele on inimene
sellest, mis ta võiks olla, on valus vaatepilt ning see
synnitas transsendentalistide sõbraks missiooni - jänni

⁴² Emerson, Miscellanies, p. 286.

⁴³ Same, p. 279.

hend elus⁴, (1860), ehkki Emersoni vastupidised seisukohti võib seida nylkuses. Pealegi anti selline tõlgendus transsendentalistide mõningatele kontseptsioonidele võrre võtta mõttevaldustele pärast koduseid. Transsendentalism oli siis juba ammu unustat lämmine ning me teame väga hästi, kuidas iga ajastu tõlgendab mõeldamist vastavalt oma Zeitgeistile.

Olles nylk idealistid, ei saanud transsendentalistid midagi ümbrikavast tegelikusest põgeneda. Ghissoonas salitevad seadused, sotsiaalne poliitiline korraldus, rügi vägivallaaparatuur, — kõik see andis enhest iga sammul tunda kui vangi raudvõrgu rasvust. Kõigi transsendentalistid püüdsid jätke leida kompromisslahendust, kõigi nad püüdsid ignoreerida ghissoonas, mis ohustas nende ideale, oli nende eitav suhtumine tegelikusesse, nende eli ise juba ghissoonas korralduse kehtisereijaks. „Kaalimata ilmsest loogikast, mis kaldub transsendentalisti tõmbeldama praktilistest reformast vähekoollivaks inimeseks, sympatiseerisid talte ei glased gmitansed, criti gellised, millede eesmärgiks oli inimvaimu vabastamine... Teda võib ka pea alati leida orjuse vastu võitlejate ridades.“⁴⁶ Idilimuseks transsendentalisti jõudada ei saa, isegi parima dehtmise juures mitte, enim siis juba maximalistiks, absoluutivõimaks.

Mil tuleb veel lyhidalt peatuda impordi osatõhtsusel uus-Inglishaa transsendentalismis. Mõjutusi oli, ning väga mitmesugusid. Ghissoonas indekate puhul peatume mil lähemalt; nyyd aga mõned yldisemad jooned.

⁴⁶ Rogers, p. 213.

voim loendada sadu autoreid, kellede mõtted vastandavad
transhendentalistide rasmatuureid. Gidhariduslikust
tasemest, mis uus-Inglismaale tol ajajärgul omase, on
juba selgelt juttu olnud, samuti mõhiti vihjatud ka side-
metele Euroopaga. Reisi ja transhendentalistide kodumaale,
Saksamaale, ning oldi sealsete oludega juttu ad, ent näib,
et Kanti ennast loeti uus-Inglismaal subteliselt vähe. Bosto-
ni ning Concordi ühispärasustele vabamõtlejatel oli raske
syyvida Kanti raskepärasesse systemesse. Esmatuureid
Julid kirjanduse varda. Palju loeti Goethe, Põhja-Ameer-
rika Ringvaates⁴ ilmub artikuleid saksa kirjandusest, selgi-
tama Schillerit, Novalist, Herderit, Lessingit. Saksa kirjan-
duses avastasid Ameerika noored selle, mis mil uodis juba
olemas, ^{loeti üht} ~~loeti~~ mille tõi kirjanduses, vaid mõtetes.

Palju loeti ka Shelley't, Wordsworthi, Coleridge'i
mm. de Staali, Victor Cousini. Ent see kõik on ilukirjan-
dus. Teolises vahendajaks Saksamaa ning paraku saksu
ingliseelse USA vahel saab Thomas Carlyle. Puhas
saksa mõte juundus aeglaselt, inglismetselt ymbestõetatu
sai aga tervad.

Carlyle oli šotlane, uus-Inglismaad oli aga alati pe-
tud tuisus šotimaas nii uluma kui ka chimesti loomuse
poolest. Kus olnud šotlane Scotti uus-Inglismaal ym-
eramloetavamaid kirjandikke ja temagi oli huvitund saksa
luulist. Nygd astub Bostonlaste ning Concordlaste, saalem-
laste ning uogu kirdo rannika ette Jime šotlane, kes
samuti tunneb Saksamaad ym uus-Inglismaa vstab

ta avasylgi vastu. Isegi Oma originaalteosud on Carlyle'il
kergem kirjastada Yhendriides kui kodumaal (Santor Reser-
vus⁴⁷ 1833). Carlyle'i esituslaad oli ekspressiivne, kui ta
saarutas võidu vaidluses, süs mitte loogika, vaid im-
pulsivse esituslaadi ning instiinktiivil. argumentatsioon
võis tal ju võru olla ent serveeris ta alati oskuslikult
ning hoovalt.⁴⁷ Kirjanikuna oli ta võimekas, vahendaja-
na lausa hülgow. Van Vyck Brooks usub, et Carlyle
gletas isegi Coleridge'i filosoofilises pinges ning kirglikus
paatoses.⁴⁸ Noortele ameeriklastele see meeldis, meeldisid
Carlyle'i seisukohtad, millede järgi pyyd materiaalse hea-
olule en vaid põlastusväärse memmouakummandamis, poli-
tiline õunoomia masendavalt igav, Saadikuferoda vaid uchi-
vipood ja demokraatia lausa absurdus selles teinapreade
ning faktejoutute nautijate ynduonuas.⁴⁹ Carlyle'is oli sõi-
lind sugemeid vanast sõti puritanismist, kuid kes mid
põlnud süs sãilind Uus-Jughismaa rebellihiingedes?

Religioonis ning poliitikas on Carlyle ketser, ent moraa-
likysimused olid tema jaoks tõit tõhelepanu nõudvad. Car-
lyle oli kaotanud usu, ning see kaotus tegei talle valu. Segar-
dus, mis massas noortes ameeriklastes, massas ka Carlyle'i
kujund^{irvõlles} ajus. Ta õtril valjapõusu ning leiab selle sõi-
sa filosoofilises mõttes. Seda lahendusot ahmised endasse
ka tema lugejad Yhendriides. Paljud Carlyle'i seis-
kohad põlnud usk's vastuvõetavad, (näiters Prantsuse revolüt-
sioonist), kuid keskaegse erakluse vastandamine kes-

⁴⁷ vt. Somerwell. English Thought in the Nineteenth Century. London, 1936, p. 142.
(edaspidi Somerwell)

⁴⁸ vt. Epyne, comp. 143.

⁴⁹ vt. Somerwell, p. 142-143.

aja tööstusmaailmale raamatute, Mõeldavik ning uhygolis-
aeg⁴ oli vesi transpudenteliste vesuile. Sam ootib uyl
olla tegemist ka vastastikuuse mo'juga, sest raamat ilmus
1843. aastal.

Carlyle'i arvates olvat inimise esinaseus uohuseu
keita pika maailma eetilisse struktuuri. Inimise syda-
metunnistus, siige ja uale vahelise aereitu erinevuse tapu-
mine ongi ustmise avamata seda pimedat maailma.⁵⁰

Carlyle pygab eraldada tegelikust vaivusest, tegelikust
on tal aga v'eljaspool meelest kogemust. nagu hingui
on uchst usgemaal astmel. Tegelikust pole uimalik
tunnitada loogilise analyyisi abil. Carlyle arvab, et me
uyl teame, et maailma, milles me elame, on sigim maailm
ning et selle seadused on igavese sigluse seadused, ent
meie tunnitame seda uie sydame, mitte moistusega.
Pygda teestada jumala olemasolu on nagu laterna
asutamise p'inese etimisel; intellektuaalne, psyhoolia
analyyis v'arus kuid vaid suine, arusaamata "v'ib-olla'ni",
mis uelagi hakvem kui skeptis.⁵¹

Carlyle'i "moraalne idealism" oli protest mekhaanilise
materialismi, empirisumi ning u'ibelobva supernaturalismi
vastu. Kuid ta eiis ka positiiuvt programmi. Tema
arvates tuli maailma uoraldamine enda nende jumalast
inspireerit meeste k'atte, kes pole veel nauetat skeptisest,
et need j'argides oma instituti taouid tegelikuse idea-

⁵⁰ St. Rogers, p. 209.

⁵¹ St. same p. 209.

lins.⁵² Carlyle'i lootusena saab teoses, erakordne inimene, kes on massist erdunud; mass on vaid veri jahupäid, kes vajuvad juhti. Massi inimene vajab juba oma sotsiaalselt loomult juhti, millele alluda.⁵³

Juhi kysimus jätkis uus-suglismaa noorunuid kauntes ühiskondlikes. Need ennast massis ei lugenud ning juhi järgi vajadust ei tundnud. Kõik huvitas neid ennast peaaegu üksikisik, kes sisemaalse elu liiab lähenduse selles mehhanilise progressi maailmas. Ja lähenduse mitte üksnes endale, vaid ka teistele. Kujutarkus näitab on sarn Brook-Farmi ning "Waldeni ühiskond" eksperimentid.

Carlyle'i mõtted olid sarnasid idealistlikust filosoofiast johtuvad ning ~~te~~ Carlyle'i ^{kauntes} tutvustid ne Amerike transsendentalistid nendega. Thomas Carlyle oli üks tähtsamaid, kellele alid nad jõudsid Kanti metafüüsika, Jacobi idealismi, Fichte egoistliku idealismi ning Schleiermacheri transsendentalismini. Emersoni vandenid, et alles Carlyle andis uus-suglismaale sarnas filosoofilise mõtte.⁵⁴

Me saame vaid yht kehalit, mille vanden transsendentalismi mõte voolas suurendadesse. Allinid ning vahendajaid oli muidugi palju rohkem. Pygamae mid vanden transsendentalismi yhisvõimendajate jumes ning hiljem peatusime veel eraldi vanden mõjudele uus-suglismaale transsendentalismile. Alljärgnevalt tutvustime transsendentalismi

⁵² vt. Rogers, p. 211.

⁵³ vt. same p. 212.

⁵⁴ vt. R.W. Emerson. Journals, vol. I-X. Cambridge - Massachusetts, 1909-1914. vol. VI, p. 400-401. (edaspidi Emerson, Journals, vol. ...)

dentalistium klubi "gäljapaistvaimete esiindajate vaadetejate."

III Emersonist.

Nägid lugema õppides kausa vaeua?
Olid uhke, kui said kätte luuletuse mõtte?

W. Whitman.

Lapsed usuvad, et ei saada elada ilma oma vaimateta.
Ralph Waldo Emerson elas kodulinna Bostoni ning ko-
gu uus-Inglesmaa puritaanlikust vaimupagasist viires-
ti. Ta ise on kirjutanud: "See kestab kaua, ent põo-
re saabub. Igal viljal on oma parasüt, keigel mis
loodu, oma armastaja ning poet." ⁵⁵

Ralph Waldo Emerson sündis 25. mail 1803. aas-
tel Bostonis, euides 170-aastast auväärt puriteenlikeu
sugupuud, milles meeslühis juba 8 inimõlõse vaimuliku-
ametit pidas. Peagi sureb isa, ent perekond on hea
järjel ning Waldost saab Harvardi glospilane. Õppi-
mises ta erilist innukust gles ei näidanud ning kui usku-
da Van Wyeke Brooks'i, siis: "glospilasena ei võleand
ta kuhugi. Isegi tema Harvardiaegsete loakeaslaste
pojapojad asetavad, kui jutt valdub Emersoni tudengipõl-
vele, sõna "haridus" iroonilistesse jutumärkidesse." ⁵⁶

Emerson ei jaha tunnustada mingit systemi; ei
händures, lugemises ega ke elus. Ispeetanud 1821.
aasta suvel glikooli, ei püganud ta ehvast mingisse konk-

55 R.W. Emerson. Representative Men. London, 1887, p. 15. (edaspidi Emerson, Representa-
56. Õpük, emp. 152. tion)

retrasse ametisse rahendada. Siinolele järgnevad rännu-
 tad, millele jooksul valmistub võimalikuks. Ta jut-
 lustab 1826. ja 1827. aastal USA eri paigus ning 1829. aas-
 tal Emersoni ordinaatorse. Bostoni Üliõpilaste Kiriku
 vaimulik on ta kyll vähe aega. Tema maailmavaade
 on muutunud ning 1832. aastal ta loobub ametist ja
 hakkab vabakutseliseks lektoriks. Vahetaval ja jutlustab
 veel ka kantlist, kuid juba 1838. aastal loobub võimalikusest.
 Pögenemise usulist loodi hingepeenade eest seoti-
 lab ta reisi Euroopasse; külastab Britiliat, Naapolit, Roo-
 mat, Prantsusmaad, kus spib lyhikest aega College de France,
 ning Inglismaad. Sumbutanuikas kohtub ta Carlyle'i, Col-
 ridge'ing Wordsworthiga.⁵⁷ Reis taastab Emersoni hinge-
 litaasakeels ning paneb aluse tema „glimimeselei“

Emerson asub elama Concordi (Massachusetts) ning
 hakkab hinnast vaid loenguturneides. Tema huulus kes-
 vab ning ka majanduslikult on ta ühendustet. 1838. aas-
 tal võib ta Carlyle'ile kirjutada, et peale maja on tal veel
 22 000 dollarit, mis protsente kannavad ning loengud
 toovad veel 800 dollarit aastas lisaks.⁵⁸

1841. aastal ilmub Emersoni esseede I seria ning
 1844. aastal II. 1847. aastal ilmub laulekuste esitrykk, ent
 loplik ilmub alles 1876. aastal. 1847. aastal külastab Em-
 erson Carlyle'i kutsel taas Inglismaale ning peatub veidi
 aega Prantsusmaal. Külastäiker Inglismaale kirjeldab
 ta oma raamatun „Inglise tseloost.“ 1850. aastal ilmub

57 vt. R. W. Emerson. The Works, vol. II. London, 1885, p. 1-14. (edaspidi
 Emerson, The Works vol. II)
 58 ~~vt. Emerson, Miscellaneous, p.~~
 vt. J. Morley. Introductory. - R. W. Emerson. Miscellaneous, London, 1894,
 p. 16. (edaspidi Morley)

"Esinduslikud inimesed" ning 1860. aastal "Juhend elus," mis
sõnustab erakordse muna. Peale kodusea avaldati Em-
ersoni ühe, kuid erinev endiselt avalike loengutega. Sureb
ta 1882. aastal 27. aprillil.

Emersoni mõju tähenduste vaimuelule oli suur,
kuid väga raske on teda paigutada mingi filosoofilise
või sobiva mõtte raamsti süsteemi. Ta on selliselt
lühalt vastuduline ning vastused on ka tema kohta
avaldatud arvamusel. Teda on peetud üht poliiti-
lises mystikuse (Santayana), üht filosoofilise (Josiah
Royce), Meister Eckharti või Jakob Böhme sarnaselt
pseudomystikuse, keda yashu intellekti eviv enimes ei
kõla (H. B. Parkes). 59

Maistmas Emersoni filosoofilise ning sobiva-
seid doktriine tutvume kõigepealt Emersoni lugemusega
ning püüame välja selgitada, kes on mõjustanud tema
võtteid. Selleks kasutame Emersoni päevikuid
tema noorusajast (1820-1824) ning transsendentalismi
õitsajast (1841-1844), samuti tutvume gümnaasiumi päevikutega.

Emersoni lugemus oli väga suur. 1820-1824. aasta
päevikus on ta takerinud või refererinud järgmisi autoreid ning
teoseid:

Piibel, Pythagoras, Anaxagoras, Aristoteles, Pla-
ton, Homeros, Aischylos, Sophokles, Euripides, Aristophanes,
Thucydides, Cicero, Lucianus, Vergilius, Marcus An-
tonius, Epikuros, de Joinville, Shakespeare, Ben Jonson,

59 H. Eight American Authors. N.Y., 1963, p. 59-64.
(edaspidi Eight...)

Bacon, Milton, Montaigne, Montesquieu, Chateaubriand,
Dryden, Corneille, Hobbes, Swift, Sterne, Addison, Pope,
Descartes, Locke, Shaftsbury, Mosheim, Hume, Dr.
Reid, Dr. Price, Paley, Johnson, Gibbon, Sismondi,
Scott, Lockhart, Moore, Campbell, Wordsworth,
Southey, Byron, Charles Lamb, Bryant, Edward
Everett. 60

Vordlimaks 1842. aasta:

Vishva šarma, Pythagoras, Aischylos, Sophokles,
Euripides, Aristophanes, Platon, Xenophon, Phocion,
Theophrastos, Plotinos, Porphyros, Augustinus, Synesios,
Proclus, Apulius, Saladi, Dante, Chaucer, Erasmus,
Michelangelo, Thomas More, Rabelais, Cornelius Ag-
rippa, Cervantes, Robert Burton, Chapman, Ford,
Massinger, George Fox, Marvell, Moliere, Dryden,
Otway, Swift, Pope, Dr. Johnson, Pestalozzi, Goethe,
Schiller, Sheridan, Talleyrand, Richter, Reimer, Owen,
Fourier, Manzoni, Daniel Webster, Dr. Channing, Ed.
Everett, Shelley, Bryant, Carlyle, Lyell, John Clare,
Pussey, Bancroft, George B. Emerson, Hawthorne, Dis-
raeli, George Bonow, Tennyson, Browning, Bailey, West-
land, Martson, George, H. Colton, W. H. Channing, W. E. Chan-
ning, Thoreau, Alcott, A. Brisbane, Theodore Parker, Mar-
garet Fuller, Charles K. Newcomb, Balzac. 61

1844. aasta: Pythagoras, Heraclitos, Platon, Marcialus,
Plotinos, Proclus, Dante, Chaucer, Spinoza, Voltaire,
Linnäus, Baussot, Goethe, Schiller, Burns, Talleyrand,

60 vt. Emerson, journals, vol. III p. 1-31.

61 vt. Emerson, journals, vol. VI p. 149-330.

dr. Ebenezer, Porter, Schelling, Schlegel, Fourier,
Napoleon, Washington Irving, Alston, R. H. Dana (seni)
Bryant, Webster, Everett, William H. Prescott, Banc-
roft, dr. Channing, Alcott, Brisbane, George Sand,
DiGraceli, Dickens, W. L. Garrison, Wendell Phillips, Ch. K.
Newcomb, Thoreau, W. F. Channing. ⁶²

Sellest raamatute hulgest mingit süsteemi välja tuua on
väga raske, ent alles tutvunud ka ylejoonud osaga Emersoni
päevimist ning analüüsid seal erinevaid autoreid võib
järeldada, et Emersoni vaelede kujunemisele on mõju
avaldanud ~~_____~~:

- a. Inglise puritaanlus ning sellega seot (7. sajandi
di Inglise mõte;
- b. Platon, eriti neoplatoonikud (Plotinos ja Sordidosa);
- c. Euroopa 18. saj. alguse kirjandus (saksa ja
prantsuse romantism);
- d. Oriendi mõte, eriti hinduism (vana-India pyhad
raamatud) ning Pärsia luule (Hafiz, Saadi),
Hiina mõte;
- e. Saksa klassikaline filosoofia (Kant → Hegel);
- f. Kreeka ning Rooma klassikaline kirjandus
ning mõni antiikultuur;
- g. Anglo-ameerika klassikaline kirjandus;
- h. Montaigne.

Järeldus on seeläbi ning pole ammendamatu ning
pildi peamis sümmetria. Värsime veel ära märkida suur-

62. Emerson, Journals, vol. VI p. 487-551.

Pygane süsni veidige valgustada Emersoni filosoofilise seisukohti. Tema transsendentaalfilosofia kujunes välja juba üsna varakult. Tema filosoofilisi põhi seisukohti võib leida 1836. aastal kirjutatud looduses⁶⁶, transsendentaalsest individualismist läbiimbuend⁶⁶, Ameerika Spetlases⁶⁶ (1837), 1838. aastal esitatud „Pöördumises⁶⁶“ (pöördumine teoloogia fakuultedi üliõpilaste poole), „Kirjanduseetikas⁶⁶“ (1838), „Reformeerijas⁶⁶“ (1841) ning ka 1842. aastal esitatud „Transsendentalistis“ ja „Noores Ameeriklases“ (1844). Teises esseedenokas need seisukohad anonüümselt.

Emerson nägi, et USA nooruse suurimaks pöördumiseks on matrimoni. Sepärast alustab ta oma esitlusest julgete sõnadega: „Meie aeg on retrospektiivne. Ta elitab isade haudu. Ta kirjutab elulugusid, ajalugu ning kütikad. Täinud sugupõlved vaatavad jumalale ning loodusele näost näkku, meie vaatame nende silmade läbi. Miks ei võiks meiega nauhida loomuliku suhet universumiga? Miks ei võiks meilgi olla oma isekeskne filosoofia ning paaria, mitte see päritu. Päike särab ka täna. Rohkem on puusilla ja liina meie põlvkonnal. On uued maad, uued inimesed, uued mõtted. Naudkem siis endale oma lood, oma seadusi ning oma jumalatenistust.“⁶⁶

Emerson saab endale glesandiks väestustada iga inimene USA-s. Telegraaf ning aus ei loonud uut

⁶⁶ Emerson, The Works, vol. II p. 140.

inimest, Emerson tahab teada kura oma mõttega.

Ta on idealist. Sellest lähtubki. Transcendentalism on idealism. „Mõtlemine on maailma alati olnud jagat kahte sorti, materialistidena ning idealistidena; esimene neist seutest rajaneb kogemusele, teine teadusele, esimene alustab mõtlemist aistingust, teine mõistab, et aistingud pole veel kõik ning ütleb, et aistingud annavad meile ainult ^{asjade} kirjelduse, kuid mis on asjade iseloom, seda nad ei suuda meile teatada. Materialist usub fakte, ajalugu, yuridetailide jõudu ning inimese loomalinne instinkte, idealist usub mõtte ning tahte võimsusse, inspiratsiooni, imesse ning indiviidi kultuuri.“⁶⁷

Mõlemad neist tunnetusmoodustest olvad naturaalsed, ent idealisti mõtlemine on kõrgema astme mõtlemine.

„Iga materialist võib saada idealistiks, ent mitte yuski idealist ei muutu enam materialistik.“⁶⁸ Emerson ei kella kellelegi seda kõrgema astme tunnetust, mis avab asjade olemuse. Iga inimene on võimeline mõistma asjade imelist olemust, olgu ta yus või ei. Loodus on tegelikult meie mõtte kehastus ning pöördub tagasi mõtteks ning läbi mõtte saabki inimene tunnetada igavest Tõde. Kuid yusnes soov teada tunnetada ei vii meid sihile. Sihile võib tavaline tegevus, mille näigus meie mõistus saab jätsum valgust. Kuid see toimub, jätub meile selgitamatuks. Toimub see aga seepärast, et iga inimväim on osake maailma-

⁶⁷ Emerson, The Works, vol. II p. 279.

⁶⁸ same p. 279.

vaimust, Jumene tunnetab tõe seepärast, et tõe on kõikjal universumis yus ning same, meie aeg, inimesed, oleme osade sellest universumist. Naaeline on igale individile jumalik tervik, mille keskpaik on see individ ise. Igas inimeses peitub jumalik alge, ent inimene ei tea seda. Ta ei tea, et ta ise ongi kõrgim reaktsus, yhtäga eimikis ning väikemõistet ning tajut, vahetus kokkupuutes tõeaga.⁶⁹

Kuid selles, et olla väikemõistet ning tajut, peab inimene leidma oma tõe maailmas. Leida võib ta selle aeg yusnes süs, kui usaldab iseend kuulitades oma sisehäälle. Halvim, mis võib juhtuda, on see, kui inimest ei saa inimesest, kui ta ei leia yhtsust maailmaga. Inimene on väetustet kui osade suurest tervikust, et leida ennast sellest tervikust, ~~st~~ tuleb järgida oma sisehäälle, mitte iidolitele. Inimese „mihet“ peab saama talle kõrgimises reaktsus. Tunnetades ennast kui universumi osadest tunnetab inimene ka iseennast ning vastupidis.

Emersoni ideaalinimene ei ole materialist, selle sõna vulgares mõttes, juba yusnes sellepärast, et materialist austab yhisvõnda, valitsust, korda, igasugust massi, millel arvulike ylknaal või suurem eluruum. Emersoni transsendentalisti need näitajad ei rahulda, ternal on metafüüsiline mõtleskeala, mille asjad on nagu need tegelikult on. Transsendentalist peab

⁶⁹ vt. Rogers, p. 215-216.

viimne mõõtna iseendad. Swimming on ainult reaalsus, mis tema tarvis eksisteerib.⁷⁰ Sellest johtub Emersoni ettehesse enesekusalduse printsiip. Tas su sisevõimude mused aluselevaad ning su ongi Tõde. Mooses, Platon ja Milton ongi sellepärast suured, et nad ei usunud raamatuid ega traditsioone ega ka seda, millest inimesed ümberingi rääkisid, vaid avaldasid oma mõtled ja jäid nende juurde.⁷¹ Imiteerimine on enesetapp; kes tahab olla inimene, peab olema nonkonformist.⁷² Kõik, mis individuis on tõeline, talie iseomane, on see, kõi mis on selle vastu suunatud, on vale. "Mina olen mina ja sina oled sina ja hundus me jääme"⁷³ Sellas aga, et järgida iseend, tuleb kõigepealt kindlalt teha, mis mis puhtub, tuleb eksperimenteerida iseendaga.

Me ei saa oma "mina" suveräänituti allutada madalale seadustele. Me peame hoiduma kolossidest savijalgadest ja kõigepealt need savijalad gles laidma. Emersoni transsendentelist ei ole maailmast irduja, erak. Ta kirjutab: "... aletti leidub keegi, kes teab, mida sa pead tegema, paremini kui sa ise. Maailmas on muudugi lihtne elada maailma seaduste järgides; on ka lihtne gusinduses elada oma seaduse järgides; tõeliselt suur on aga see mees, kes kesu jõuku hoiab perfektre meeldivusega oma soltu madut gusindust."⁷⁴ Inimese

70 vt. Emerson, The Works, vol. II p. 280.

71 vt. Emerson. The Works, vol. I. London, 1886. p. 18. (edaspidi Emerson, The Works, vol. I)

72 vt. same, p. 20.

73 Emerson, Representation ... p. 32.

74 Emerson, The Works, vol. I p. 22.

glaadne on valida nü eneses kui ghisiohnes, sest Emerson arvates on tema elu autud elamisest talle, aga mitte mingi näidendi tarbeks.⁷⁵

Transsendentalist ei usu jännesi madalasse materiaalsesse maailma. Ta ei austa lood ega ka töö produkti, ei austa valitsust, vähemalt nütkena, kui see ei hakka nõudma tema hinge seadusi, ei austa vihkust, ei heakõlvust, ei kunsti iseenesest, vaid alles niist veel muudab, mis veel on talle veld.⁷⁶ Transsendentalist arvestab jultuvalise viiriku mõtlikku vaikust ning on veendunud, et kontemplatsioon: läbi võib jõuda oluvarde, kus inimene leiab oma „modus vivendi“ ning tema tegevus annab mõtte. Inimest ymbritsevat maailma muutus tevikus, sest inimese sisehõäl võib inimese yhta universumi teviklihtkusega. Inimese hing muutub „gihingeks“; ta on osake ning on yhtlasi ka teviku. Van Wyck Brooks on seda Emersoni „gihingi“ võrrelnud psühhoanalüüsi kasutajal oleva teviniga „kollektiivne alateadus“,⁷⁷ sest selles staadiumis leiavad inimesed, et teinutele midagi öelda, yhise veale.⁷⁸ Eelkõige tuleb süühi usaldada iseennast. „Mina“ – see mõte, mida hygatakse „minaks“, on vakuvorm, millesse maailm on valat kui sulavaha. Vorm on byll nähtamatu, ent maailm reedab vormi kerju. Te nimedate seda olude usikvoimsus, ent see on mine endale usikvoimsus... see, mis ma olen,

75 vt. Emerson, The Works, Vol. I p. 21.

76 vt. Emerson, The Works, vol. II p. 281.

77 vt. Fryer, chp. 159.

78 vt. Emerson „The Works“ Vol. I p. 116-119.

selles pean ma ke sarnanemaja sellele vastavalt pean
ma ka teotsema. Caesari ajaloo peab teostama Cae-
sar, Jeesus teoties nū naga te teoties, sest ta ustles vas-
tavalt. Ma ei soovi ei uurida ega aruandda min-
git muud reaalsust, ma yllen teile, et loon oma elud
ise. "79 Ei mausa usunda, et inimene on oma elude
ohver, niinuita Emerson yha uuesti ning uuesti. Inimene
loob oma elud ise. Ta usub, et inimene, meistis oma
suurust, võib muuta maailma. " On uerge naha,
et suurim enesuseldus nõjaks pöördeliselt kõigile
inimusele ning uustusele - religioonile, haridusele
kõigile tohinguile, elulaadile, yhendusele, rikkusele
ning ka inimeste spekulatsioonile vaadele. "80 Idealist
Emerson ei unustand kunagi lootust täcustumistõimelusse.
Teda huvitasid yhendused, maa saatus, ning alles op-
tivist, usudes oma maesse ning inimuseesse pöördub ta
"Noores Ameerikas" nende noorte pooli, kes peavad muut-
ma yhendused juhtivaks maas maailmas. " Ma uustun
teid, noored mehed, allutage oma sydä ning saagu
teist selle maa hülge. Maailmas on alati eland
yus juhtivaks. Milline maa võiks see oel olla, kui mitte
yhendused? Kes võiks oel juhtida seele lühemist, kui
mitte Uus-Inglesmaa? Kes oel suudaks olla juh-
tide juht, kui mitte noor Ameeriklane? "81

Emerson näeb, kui's Ameerikas federaalsuhete ase-

79. Emerson, The Works, vol. II p. 281.

80. Emerson, The Works, vol. II p. 32.

80. same, p. 32.

81. same, p. 304.

mel said elujan kaubanduskapitalistlikud ning kool
ka nende edumeelsust sellel, vastsynidneel, vabal, teruel ning
lugewal lootajate, demokraatide, filantroopide, lootjate
ja pühakute maal, mis peab kõnelema kogu inimkonn
nale, sest tema pärast on tulevik.⁸² Kuid kogu oma
idealismi juures ei suutnud Emerson minetada ututihar
meelt. Ta nägi, et need kapitalistlikud suhted on
uskusimsad kaubasuhted, suhted, millede puhul ei kysita,
mis on ostu-myygi objekt. Edumeelsusmäng oli kahe
straha; kaubandus loob lefite usik, mis võimaliku: ta-
lendi, vouruse ning inimese enesegei. Emerson nägi, et
kaubandus kavitaa vana feodalismi, ent ta usub,
et ka ^{kaubanduse} ~~forma~~ pzevad on loetud, sest kaubandussuhted
ei ole inimvõarsed. Nad tuleb purustada, sest nad on
vaid instrumentidid uue yhisuonna rajamiseks, mille hõngu
juba olevat tunda.⁸³ Uue yhisuonna rajamise missiooni
pavad vstma oma elgadele noored amerikkased, uus
hobilitut. Mingit tulevikuprogrammi Emersonil polnud.
Ta võis vaid kritiseerida ~~olevat~~ ning usuda tulevikku.
Taher on see, mis edasi vüb, väidab Emerson. Summe
ne on inimene tahtest, mitte võistlusest, ning arusaami-
xest, asju tuleb näha ^{sest} funktsioneerimises, mitte struktuuril-
sell. Tuleb minna edasi, võige viuste, hoolimata
sellest, et kõik poliitilised võitlused võidetakse ungedet
abil, kunigi yhisuond näib võinevat sama tihti;

82 vt. Emerson, The Works, vol. II p 296-299.
83 vt. same, p. 299-300.

kui valitused muutuvad, yllä⁸⁴ sortti iniminaalkunjaltegi ja
väest teist sortti inimna kätte ja tsiviliisatsiooni elamisarss-
ki näib olevat vaid inimkade rongi elasisääst, tuleb inimna
elasi, sest põhingimused on süüsi kussagil lahenda-
tevad.⁸⁴

Tulevikis teab laenduse, usub Emerson, et elavikus on
dudents, mida ta kardab võhata ka tulevikus. See on jär-
jaotus. Emersoni arvates ei tohiks inimene olla farmer,
professor või insener, ta peab olema elavisi inimene, võime
endas enamast kui eluhutset. Inimene on ju preester
ja headlane ja rüümees ja tööstur ja sõdur ja võibe se-
da yhes isikus. Selle asemel aga umbisel Ameerika
moosteossitest kollektivist: suurepäraseid sõrmed, keel,
sõad, aju, ent inimest ei ole, ei ole tsiviliiliku inimest.
Ssegi optakesest on saanud yhishoona ohver. Ta peab
olema Motles Inimene, ent ta on muutunud väikeses
tyhises mõtlejakeses, või veelgi halvem, temast on saa-
nud teist mõtlejate papagoi.⁸⁵

Emerson kardab nobilitaadi pärast, nende pärast, kes
peevad päästma Ameerika. Ta ei hää kaasajais suurmehi,
kardab, et ta hää jääb hyydjaks hääleks kõrbes.
Ta ei hää tsiviliiliku inimest, ylimat inimest, tsiviliiliku in-
mest. "Iga ajastu peab kirjutama oma raamatud,
jõpsuvalt, iga generatsioon tuleva teovis. Vanad raame-
tud ei täida tyhimiikku,⁸⁶ hyygab ta kibistunnet, sest ei näe

⁸⁴vt. Emerson, Representative..., p. 176.

⁸⁵vt. Emerson, Miscellanies, p. 66-68.

⁸⁶ same, p. 71.

uusi raamatuid. Ta näeb ymses vaim, kuid need on yms-
nes inspiratsiooniks, mille tõus. Intelligents on takerdunud
elus ning seetõttu ka teadmistes. Kadunud on austus,
mõtlejast on saanud geisva veega tüh. Pehjus on
väga lihtne. Inimene teab nü-palju, kui palju ta
on elanud; elatud aga pole. Kolledžid ning raam-
matud kopeerivad kelt, mille on sühvitunud põld ning
töökoda. Omandamaks seda kelt tuleb võia omal
jalul, töötada oma nätega ning mõelda oma peaga.⁸⁷
Emerson ei näe @meerikas inimesi, kes suudaksid juhtida
rühki ning rahvast. Ta usub, et ei ole olemas isegi
ajalugu, sest pole mehi, kes oma silmadega seda näha
tahausid, näha nü, nagu nägid Nietzsche, Wolf ning
Carlyle, kes kirjutasid ajalooost oma aja loo. Pole
isegi poesiast maal, mille arvamus on ääretu.⁸⁸

Rääkida tulevikust on tal veelgi valesam. Emersoni
noorpõlvreformuleeringu järgi... on inimene loom,
kes näeb ⁿⁱⁱ minevikku ^{kui ka} tulevikku.⁸⁹ Ameerikas
di aga vähe kuidki, kes nägid olevikku. Maa vajab
verest ning lihast raamatuid aratamaks verest
ning lihast mehi. Optimism ei lahkunud ka künk-
listest Emersonist. Ymski ajastu pole ju halb, kui
teada, mis sellel ajastul teha. Emerson uskus
et ta teab, mida teha omal ajastul, vähemalt
mida teha inimestega, kelle saatusest vähe-
malt gas osa on vabadus.⁹⁰ Kogu oma orea-

⁸⁷ Emerson, Miscellanies, p. 92.

⁸⁸ vt. Emerson, The Works, vol. II p. 211-212.

⁸⁹ Emerson, Journals, vol. I p. 360.

⁹⁰ Emerson, The Works, vol. II p. 317.

korrasaunusega asub ta propageerima enesetaibutusest
syndinud tugeva tahtega inimest. Ning seda ajal, mil
Nietzsche alles põlpygustes ringi lippas, "ühendas elus"
Ta pygab selgitada, et maailma saladus seisneb isik-
suse ning syndmuse vahelises seoses. Isiksus loob
syndmuse ning syndmus isiksuse. "Aeg" "ajastu" pole
midagi muud kui mõned mõttevad isiksused ning
mõned teots lood, kes jääd vustavad aja. Syndmused
on nende vaimu ning keha lapsed.⁹¹ Nende ylimati
inimeste missioon seisnevat aeg yleyldise vordse ja-
hulesiadmises, loomaks farmerite, käsitööliste ning kaup-
meeste kindule rajanevat yhiskonda.⁹² Selle ylvande
lahendamiseks lootis ta palju kasa oletsetest kommuni-
katsioonidest. Ise ta niist eksperimentest osa ei
võtnud ning keis mingit prautilist tulevikuväljavaa-
det ei näinud. Ta arvab, et kommuniides pole
ainustki terwiklikku inimest, on vaid poolikud või
veerandinimesed. Kommuniid olevat ning jäävat
kõllesaamatuse ideaalide kahvatus varjusse.⁹³ Emer-
son astus alati välja indiviidi nimel. Teda huvitas
elusige inimese päästmise, alles seejärel maailma
päästmise. Yusiku inimese päästmise veis taile peitu-
vad selles ysinus ehdas. "Yhendus on võimalik ai-
nult sel juhul kui kõik yhenduselylid on täiesti eral-
datud."⁹⁴

91 H. Emerson, The Works, vol. II, p. 324-325.

92 vt. same, p. 300-303

93 H. Emerson, Journals, vol. II, p. 292.

94 same, p. 316.

Uksandis muutvat ghissonda parandada parandades gesivat selle ghissonna lüiget ei kaotand Emerson eales kontakti tēda gmbritava sotsiaalse reaalsusega. Ta osales avalikus elus ning oli alati valmis avaldama oma seisukohta yhe vōi teise sündmuse kohta. Tēda hāris sygavalt USA poliitilise elu ebastabiilsus, ameerika demokraatia allakāik. Kolmenyminendate aastate usuel ja niijutabi: „kaasaja demokraatia“ pole midagi ghist tēeliseelt demokraatiaku algega. Ārvaimeust ka bimbunna on ta määratud hukule. Jumala pärast, ānge ostu sus ma se auu uutusena sellele, mis aidab teil kukruid tēita, mille vōla on nylt meldiv teie vōrvaele, ent mida te oma sydamme sygavasis ei austa.“⁹⁵ Emerson pygab tutvuda rōngiteooria ning ghendrōvide partidesysstemiga. Āka pygab ta lūna oma transsendentaalsele filosofiale vastevast opeust rōngist, mida vōis nimetada transsendentaalse rōngiteooriaks. Oma elemenselt lāheneb vōimaku anarhis-
mle.

Emerson leiab, et aogu keemilist rōngiaparcati, mille glesandus piirvate ning vōndsustavate faktorite systemni loomine, pole vaja, aaga pole vaja ka konstittutsioonis ning survevahendeid, millede abil pysis vōim. Tēeline vabarōku peab rajanema vabatahtlikkuse printsiibil. Kuna aaga vaimselt nypsete iimeste vāsted langevad ghte seotad nende ghisel eemāngid und parata matult ghteks.

⁹⁵ Emerson, Journals, vol. VI p. 95.

Kuni aga vaimset kyllalt arenenud inimene ei leidu, tuleb
nend kasvatada ning oodata millal need kyllalt saab.

Seni aga on igasugune yhisuud end maailmas
lootnud vähjapaistvale, targale isiksusele, keda kahjuks mu-
nagi pole leidnud, ning see on javaliselt mindud kõige
mõeldumata yhisuunnõuanduse teed. Seepärast on igasugu-
ne enistamine rügiuud oluud tegelikult korruptioon ning
võin valituseel symboliseerind yht amoraalset valitust.⁹⁶
Emerson leiab nagu W. E. Channingi, et rügi alus on peab
olema inimese yhendavad eetilised väärtused, mis iso-
leerivad ysimindivõidid partidest, ent yhendavad yhisuunas.⁹⁷
Seni pole veel rajatud rügiuud, mis tegelikult armastusele,
kuid seal, kus pole armastust ja inimesed on omakadu püüdnud,
tegineb rügiuud alati väga vakkale. Inimesed ise püüavad
vägivallata rügiuud ning peavad seepärast jendma sellisele
hingelisele puhtusele, mille puhul vägivallad on mõeldamatu.
Naeruvõarsed on ju võin seadused, väljaaavadud need, mis
inimene kehtestab enese yle ise. Kogu senine rügiuud yga-
sugu on seisnenud selles, et inimesed taavad ystisele ahe-
le. Kuid mida vähem inimest valitseb, seda vähem
on nend seadusi ning seda vähem võime nad usaldavad
valitsejale ning mis võin sellest parem olla. Seadusliku
võime karitavõiduste vastunägemine saab erasikute mõju, istk-
suse mõistuse vastu, väljapaistvalt targa inimese ynd, mille
haledus koopians on enistamine rügiuud. Põhi on olema vaid
sellest, et kasvatada yle targa inimese. Targa inimese ilma.

⁹⁶vt. Emerson, The Works, vol. I p. 243.

⁹⁷vt. Пажитков, сmp. 457.

des nõi suure iseenesest välja. Tark inimene ongi rääk⁹⁸
See on ilmselt nõi kui vägevälleapereadi vastu suunatud
teooria. Emerson kartis tugevat ning energilist nõiõivimist
sist nõi selles võtta transsendentaalse nõiõija iseseisvusele. →
Emerson kyll leppis nõiõivimuga, maksis makse, ent kui
nõiõivim hakkas teda ahistama, oli ta loikavalt terav.

Kui peale Mehhiko sõja algust Thoreau ning Alcott saagis-
latti, kuna veelusid makse maksmast, Emerson maksis,
muid esimes järgneva heitumise nõiõivimise aadressil:

"Riik on heasõbralik ning sõbralikult meelestid sun-
tu ent fore sõbras. Väene lehmaene, kes ta mu hästi
täidab oma kohust teie ees. Ärage veelake talle veidike
hüana. Ta ei suuda ju kogu teie tootuda leivast; andke
talle siis tõnumata veidi rohtu, et ta võiks täita mu
oma neli magu. Ta ju varustab teid mu haldelt pu-
naga oma udarast. Sina, inimene, kes sa usunid uh-
kelt vahel jalal, ei hakka ju ohirna tyli väese lehmausega.
Anna talle see ristihüanatuust - las näletoeb teroosena.
Aga pea meeles, lehm, kui sul tuleb mõttesse mind pas-
kida mu jätetusväigul aasale, ma loikan su kõni läbi."⁹⁹
Kommentaarid on sün tüpsed! Teravalt astus Emerson
sõlja ka madala ökonomisismi vastu poliitikes. Tema arvates
lõhtusid mu võigid kui ka demokraedid erakomandloest.
Eitamata majandusliku faktori võikaleulatuvad mõju,
tänuis Emerson poliitiliste liidrite aasuhkust, mis oli

⁹⁸vt. Emerson, The Works, p. 294-296.

⁹⁹vt. Emerson, Journals, vol. VII p. 220

vastuolus nende võlavate sõnadega. Emersoni arvates
 nõuavad isiksuse õigused, et rügebim rajamus võigi osa-
 vetul sellest, ent ta näeb ka, kuidas eraomanike õigused nõua-
 vad, et rügebim rajamus vaid eraomanike osavõtul
 sellest. See on Emersonile vastuasetamatu ning ta deli-
 kanteerib: „Eraomandus tema praegusel kujul on ebasõig-
 lane ning avaldab inimestele hukutavat, laostavat mõju;
 isiksus, mitte eraomandus peab seisma tõehepõhise kes-
 punktis, rügebimise ylim siht on inimeste kultuuriliste vaja-
 duste rahuldamine.“¹⁰⁰

Emersoni ideaalid on nika kuss elavad mõttelised in-
 mesed, kes kõik on kindlustet ka elatusvahenditega. Ta ee-
 listab linnele maad ning peeldas ilmselt füsiokraati-
 de seisukohti. Tõrjaoetusse lõplikku võitu ta ei uskunud
 ning see annab Parningtonile aluse võnelda teda William
 Morrisega.¹⁰¹ Emerson püüdis leida väljapääsu füüsilise
 ning vaimse töö vastandatusel ning uskus nagu enamis trans-
 tsendentalistid, et farmipidamine või käsitöö on vajalik
 ka mõtlejale, sest füüsilise töö aitab tunnetada ymbrit-
 sevast.¹⁰²

Pidades eunast päedibus ning filosoofius, ei serunud
 Emerson ohteselt poliitilisse ellu, ehkki oli alul võigide pool-
 daja ning aletis 50-date aastate lõpust juba saba-
 vililane. Muidugi ei seganud tema mõtleya missioon teda
 tegemast myrgisid märulisi nii mõnegi pake kohta USA-s.
 Paa aletis võtab ta seha, kui on tege mist pöördelis te

¹⁰⁰ Emerson, The Works, vol. I p. 233.

¹⁰¹ vt. Happutsmok chp. 460.

¹⁰² vta Emerson, The Works, vol. II p. 235-241.

õigus, mis selgei halvem ja see tuleb likvideerida.¹⁰⁶ Kui John Brown ryudas Harpers Ferryt, loostas Emerson oma hääle tema kaitses. Lõppude lõpuks oli ta süüväärne uus-Anglismaa jänkist vabamõtleja, kes nägi, millest mõistuste odyssiaat läbis enamuse rahvast, ning kuindas alatasen "..." mingi peni, nime taga ta end Kleonikis, Robespierres ja või Douglassus, istus rahva kuuile ning tõunas süs ta hävingusse.¹⁰⁷ Selles, mida ta nägi, pidi ta aaga jutustama.

Emersoni tähtsust USA mõttele on raske üle hinnata. Ta oli vastutaluline, ent kodussõjani oli ta saaveldanud matult USA transsendentalismi vaimu juht ning demokraatliku mõtte väljapaistetu esindaja.

IV Thoreaus

... igale rüügile eraldi ja rüüide igale linnahe: Rohkem vastu panema vähem kuulekust...

W. Whitman

Kogu Henry David Thoreau (1817-1862) elu sisines rännakus, jõudmaks süsenuohani, et ta ei saha kedagi tappa, aga ta ha ka ise tapetuna saada, ent ometi näeb tõusmas olukordi, mil nii yas uni teine saavad tolle vältimatus.¹⁰⁸

Thoreau polnud mitte niivõrd teoreetiku uni praktik.

¹⁰⁶ Vt. Kanojad... , emp. 167.

¹⁰⁷ Emerson, Journals, vol. VIII p. 236.

¹⁰⁸ Vt. A. U. Čapisek, "Tõugu Mõnu u no Gorge". - T. D. Mõpo. Gorge u no Mõzõkõ b nocy. M., 1962, emp. 228. (redspidi Čapisek)

Tema väljendusbaad polnud küll nii peen ning väljapeet kui Emersonil, ent mõttesgaruselt ei jäänud ta võimaseli alla, ning filosoofi jaoks kirjandikuna võib teda Emersoni usual pidada transtendentolismi teiseks tugisambaks. Thoreau oli põline concordlane, millega ynski teine transtendentalist uhustada ei võinud. Syndis ta vaesunud väikehodaulase peres, ema pidas pausioni, isa väikust kauplustöödoda, kus valmistas ning myygas pliiatseid. Isa poold prantuse vetni kaupmeeste kuningi uylhalt jankast soost ning ema poold Isati päritoluga David Henry lopetas 1837. aastal Harvardi. David Henry seipärest, et alles glikooli kursuse lõpul vahetas ta oma ristimisel kanoniserit^{es} himele pärjehona. ¹⁰⁹ Glikoolisai puidustvõhkatava yliõpilaseha stipendiumi jaa ega edaspidigi karakusega hülanud. Piale glikooli lopetamist tutvus Emersoniga ning sahtus transtendentalistide hulka. Glikoolicasteil oli ta legend Coleridge't ning Carlyle'i ning lütamine Emersoni sõprussõnaga polnud sehtõttu raske. Pyydunud Concordis lapsi õpetoda loobub sehest peagi, sest tema vaated uoolisgüsteemile silange yhte ylduehtivõsteaga, samuti on chumuktlus jalle vastuõsetamatu. Thoreau lahuub ka dr. Ripley kogudusest ning uuulutab enese sõltumatuks Massachusettsi osarügi ning wõgu föderaalvabarügi seadusist. Ta asub 1840. aastal Emersoni juurde majajabilise ning koduõpetajana leiba teenides. Thoreau oli majandusohyisimbis ning ka uõsi-

¹⁰⁹ vt. H. D. Thoreau. Familiar Letters. Cambridge - Massachusetts, 1894, P. 7. (edaspidi Thoreau, Familiar...)

ges muus, mis praktiliselt ellu puutus, väga osav. Seege loobub ta kesetarmast oma glaukoolihariduse eliseid ning loobub ühtlasi teemisTusest formalises sõnivaales mõttes. Lahunud 1843. aastal Emersoni majast, elab ta isa juures, aidates plüütsleid treida. 1845. aasta 4. juulist kuni 1847. aasta 6. septembrini oüb ta kabi un. "Walden wespensendi" ning seejärel, elades pshiliselt isa-
majas, elatub maamõõtjaametist, honoraridest ning juhutoodest. 1862. aastal kevadel, peale pikka haigust, sureb ta tuberkuloosi. 110

Thoreau oli intelligent selle sõna parimas mõttes. Ta tundis hästi klassikalisi keeli: valdas saksa, prantsuse, hispaania ning itaalia keelt. Eriti hõlgavaid olid ta teadmised antiikkultuurist, kus tema meelisautoriks oli, erinevalt Emersoni Platonist, Zenon. Ta tõluis uuea keelest inglise keelde Aischylose "Pheldet Prometheuse" ning "deitse Teeba vastu". Samuti vahendas ta Anacreoni lüürikat. Kruua keeles võis tein Concordis temaga väistelda vaid keuletaja Jons Verry (Emersoni sõber Verry oli almuel Thoreau keecha uuele õpetaja). 1842. aastast toimetas Thoreau transkriptionalistide wastalikirja, "Numbilaid" ning tema avalinud laengud võidavad üha enam austajaid. 111

Leida allikaid, milledest Thoreau ammutas teadmisi ümbrdamaks oma isiklikku maailmapilti, pole usge. Tutvunud tema töödega, võib öelda, et teda

110 vt. Cmapyct, emp. 216-218.

111 vt. Брыкс, emp. 218.

ja Thoreau, Familiar..., p. 69-74, 135-139.

on mõjutanud:

- a. Kreeka ja ladina klassikad.
- b. Oricudi mõte.
- c. 17. sajandi Inglise poeedid (John Donne, George Herbert, Thomas Carew ja Samuel Daniel).

d. William Godwin (pehmitute vabadusekujundajana)

See järjestus on suvaline ning otsides mõjusid ei lohius muidugi unustada vahetat kontakti Emersoniga. Vähetähtis pole Thoreau kujunemisel ka ta enese sügav mõteline, ent kyllalt eakentiline natura. Emerson on teada iseloomustanud kui tõelist last¹¹² kidegi sellis iseloomustusest vastab tõele; Thoreau elas ning mõtles lapseliku hoolimatuse ning eneseunustusega. Ta uskus vaid enese avastet maailme. „Vanade põlvkonnale - moodsamitu food, uuele uned... Ma elasin meie planeedil 30 aastat ega unustanud vanakestelt ainult üht ühtsust, isegi mitte teist, nõuannet. Nad ei õel- nud mulle ega teenäoliselt sundagi öelda midagi, mis mulle võlbalis... Kui mul ongi mingi mulle väärtusliku teadmise, olen ma kindel, et ma õpetaja mulle sellist ei õe- uinud.“¹¹³

Thoreau oli filosoof, ent mitte filosoof-teoretiku vaid filosoof-praktiku, sealjuure suure kirjandusliku talendiga praktiku. Tema väärted olid väärted elule, mida tuli elada.

¹¹²vt. Emerson, Journals, vol. VI p. 575.

¹¹³ F. D. Топо. Горький и его учителя. М., 1962, стр. 9.
(edaspidi Топо, Горький...)

"Peen mõlemine ning isegi mitte loodusega rajamine ei
"ja midagi ei ole filosoofias. Selleks tuleb tarust armas-
da mõista, et selle käsuude järgi ke elatakse lihtsuses,
sõltumatuses, suuremeelsuses ning usus. Selleks tuleb la-
hendada elulisi probleeme mitte üksnes teoreetiliselt vaid ke-
praktiliselt."¹¹⁴ Või teisal: "Mis on väljendatav es-
sents peab olema väljendatav ka elus."¹¹⁵ Just elu-
lisi probleeme püüab Thoreau lahendada nii teoorias
kui praktikas. Paringtoni arvates otsis Thoreau kogu
oma lühikese elu vältel selliseid majanduslikke tingimusi,
mis kindlustaksid inimesele laheda ärastamise.¹¹⁶

Henry David oli individualist, kuid us tema sep-
radest seda polenud. Loobumine Brook Farmi ning
Fruitlandi eksperimentidest on seega täiesti loomun-
lik. Thoreau otsustas, ystihule omasemaid lahend-
usvõimalusi.

Ta nägi selgesti, milliseid ohte varjas endas
tööstuslik edasisõost. "Tööstuse sõnad lõhub iga
päevaga sellele, mida on nõrka Ingliseaolija inimestada
pole süü midagi, sest inimpõlv kei tra näeb ja muu-
leb, pole selle süsteemi pearesmärk mitte midagi muud
kui kompanii rüüstamine. Selle tagajärjel on yhe
klassi rüüstamine võrdeline teise klassi vaesumisega."¹¹⁷
Thoreau nägi, et inimesed olid muutumas oma va-
jaduste ning nende vajaduste rahuldamiseks loodud
vahendite orjaks. Isegi tehniline progress õustab in-

¹¹⁴ Моро, Gougeon..., emp. 12.

¹¹⁵ Thoreau, Familiar..., p. 195.

¹¹⁶ vt. Партыков, emp. 465.

¹¹⁷ vt. Моро, Gougeon..., emp. 20-24.

meest, kes tõttab oma madalaid instinkte rahuldama. Taas rõõleb tema hääles transsendentalistidele nii omase hirm inimese vaimsete võrstaate hõõrumise ees. Thoreau ei ole tehnilise progressi vastu, vaid sellega kaasneva vaimse nyrustumise vastu. „Meil on viire Maini ning Texase vahelise magnetotelegraafi rajamisega, ent mis siis, kui Maini ning Texasel polegi teineteisele midagi öelda.“¹¹⁸ Nii mõeldis Thoreau samestiliselt ning tõttab pöörata inimest inimese ehese läbi. Tuleb ise toostar mõtteka slendi järele, tuleb veidigi vastu hakata. On täiesti võimalik, et keegi suudab mõelda ulleegi eest, kuid kas nii ei kaotata mõlemisõiget täiesti? Kapitalistlikus yhisõunas on olemas kolm eksistentsivõimalust: ekspluatseerida, olla ekspluatriteid või insiduda systemist. Thoreau valib võimalustest viimase ning asub propageerima kaasaregret õadamat, kes elab loomulikus elu loodusel usku metsi, hakuides kõik hädavajaliku endale ise ning vähese ajaga pealegi, kasutades ylejäanud aja ehese tähistamiseks ning kontemplatsiooniks. Thoreau on andnud täpse ylevaate oma Waldeni tugi äärest majanduselust, millest ta järeldab, et lihtsalt elades võib usku elus hädavajaliku saavutada suhteliselt lerge valva ning lyhikese ajaga.¹¹⁹

Muide, Thoreau ei pidanud lahendust, mida ta ise välja pakkus, ainultõigus ning üöigile vastuvõet-

118 Tillopo, Sources..., comp. 35.

119. vt. mat xxi, comp. 5-52; 105-106.

faulus. Ta ei tahtnud, et noogu inimkond renkius Emersonilt (nagu tema ise) või kelleltki teiselt praegugi ning ehitaksid sinna mõnusa hütikese. „Mingil juhul ei taha ma, et keegi järgneks mina eeskujule. Esitaks, kui ta selleni jõuab, etrin ma endale juba mingi muu tegevuse, teise, ma soovin, et maailmas oleks võimalikult palju erinevaid inimesi ning et igaüks neist püüaks leida oma, isikliku, tee ning tallaus seda, mille aga isa, ema või naabri jälged. Las neomees ehita, ajava või läheb merele, ärge ainult veelake tal tegevust seda, mida ta tahab.“¹²⁰

Ideaaliks on Thoreaul jaoks tööjootuse ürgsist praesend inimene. Kuid kõigi hädade aluseks pole tema arvates mitte nüüüd majanduslikud faktorid, vaid inimeste väime arenematus ning tuihus. Mitte liiba pole inimestel tarvis vaid hoopiski väimeid väärtusi. Asjatult ei pidaud Tolstoi Thoreaul oma väimeus optimeeriks.¹²¹ Thoreau välendab end resistent- ses vormis: „Ma ei nimeta inimest häms, kui ta mind, nälgast, toidab või soojendab või tõmbab välja kraavist kui ma juhtunnsi sinna kukun. Seda võik suudab teha ka Newfoundlandi koer... Me teeme mõni- uord hirmsaid vigu. Kehviti pole harilikult mitte nüüüd aylimunnel, ^{inglisekeelne} müüüd rāpane, rābaldunud ning fāne.“¹²²

Filantroopiast need need ei paketa ja filantroop Thoreau polemeiki. Ainuke vāartus, mis inimesele arv-

¹²⁰ Thoreau, *Walden*..., comp. 47.

¹²¹ J. Gysser, comp. 274-283.

¹²² Thoreau, *Walden*, comp. 49-50.

tud, on see ning " ... reipalt elada tähendabki elada.
 Ma pole veel oel kokanud inimest, kes oleas loptimult ärganud. Kuid kui kohtaksin, kuis vaetaksin sulle silma?" ¹²³
 Milline hämmastav sarnasus Nietzsche "glorinimesele"
 ning "glorinimesele", lootus ning lootusetus. Tundub, et mille
 jaoks Emerson poleud nitraali, enne nitraaluse syudi, vaid
 ka Thoreau. ¹²⁴

Waldeni unistaja" püüab leida metragasinduses tee-
 list elu. Ta tahab elada täisvõitlist, mille surrogaat elu.
 Ta ei taha karubelda ega kollektiivne müüsi tunnitu-
 usega kihutada "raudruunale" mäe maailma, millest
 ta sel õõsil ilma jääb. Raudtee kui tehnilise prog-
 ressi ilming on talle vastik. Ta ütleb: "Olete te kunagi
 näinud, millised tüpid lebavad raudteel? Iga tüpi
 on inimene, ei ole üdi jänne. Mille müe ei sõida
 raudteel vaid tema sõidab müe kehadel. Rebid ase-
 tati inimkehadele, tüpid puistati lüve ning vagn-
 nid hormavad. Tüpid lebavad vaukselt, väga vaukselt..." ¹²⁵
 Thoreau ei häini mitte müüsi progress tehnikas, mü-
 üsi sellest tingit inimeste mõelamiseks, mõelatus kontent-
 ratsiooniks, elurütmis mõelata kürenemine. See maailm
 pole tema jaoks. Tema tahab näivuse tagant näha
 reaalsust, tahab nähe sügavuti. Eneeanalüüs, ida-
 maine kontemplatsioon peavad avama ühe "sealpool-
 suse". Kuid lähedamalt kui Emersonil on Thoreau

123 Mõpo, Songer, comp. 53.
 124 vt Eight... , p. 96-98.
 125 Mõpo, Songer, comp. 61.

see transkendentalsus geodud reaalsusega. "Me oleme
õnnelised jõudma jumaliku ning ylevani vaid sel ju-
hul kui me pidevalt tungime meid ymbritvasse reel-
susse."¹²⁶ See reaalsus on elu ise; loodus, inime-
sed, nende tegevus, kuid ka raamatud. Raamatuid
aga ei loeta, neid ei suudatagi lugeda. Rohkem kuku-
tatakse ihu kui vaimutõeluse ning kui kullutatuse süs-
ningi kompanii "Kasper and Brothers" ostab fält raha
ning varustab teid lugemistavaga, mis sobib vaid
vaimust varastele.¹²⁷ Pole raamatuid, pole ka mõt-
lejaid. Inimesed ei tunne iseendid. Thoreau kutsub
neid: "...saage teis endis laiuva maailmade ning
uute kontinentide kolumbustena, rajage uusi teid,
mitte kaupadele vaid mõtetele."¹²⁸

Thoreau arvates elas enamik ameeriklasi
mitte normaalses oludes vaid loopis vales dissen-
sioonis. Kuid ta loobis, et kui osakustai ta spetsaalselt
mõistatuse, saabub valgustus. Ta ürgutab: "Ma
ei väida, et John või Jonathan saavad usigast, mis
süü kirjas seisab, aru; homme päev pole selline, mis
saabub lihtsalt aja kulgedes, iseenesest. Valgus,
mis meid pimestab, näibki olevat pimedus. Kait syn-
rib ymnes selline, millise me signistame. Tõeline päev
on veel ees, meie päine on vaid hommikutakt"¹²⁹
Usk oma missiooni ning rahvasse aitasid Thoreaul

126 Topo, Gougen, emp 64.

127 vt. Matt xii, emp 71-72.

128 Matt xii, emp. 103.

129 Matt xii, emp. 129.

"Waldeni eksperiment" lõpuks viia. Võib-olla oli Thoreau esimene maailmas keegi, kes individualist sellest unest tõusis, kelle sünda lootsi näha Emerson, ja ise ning kogu transsendentalistide fantaasia. Noortele ameeriklastele andis tema eksperiment palju andes enesemalduse ning õiguse valikule. Paljud nimis-
lased, et meie, ameeriklased, ning jõe vaaseregool
inimesed, oleme võrreldes antügi või isegi elisabetiaan-
lastega, ~~võrreldes~~ väikesed pygmeed. Ja mis siis sellest?
Ei ole küsimus on parem surunud loist, Peab siis in-
imele tõesti erust seeparast, et unuhkuse pygmeede tõugu,
ylis pooma, pygmatõugu saada suurimaks pygmeede seest? ⁴¹³⁰

Alahinnata sotsiaal-utopiline "Waldeni, ehk
elu laates" ühishondlikku tähtsust ei saa. Kuid peale
õige muu on tegemist kirjandusloosega, mis epafhi-
loov ühendustunde kirjandusloos. Kui Thoreau 1845. aastal
ilmunud reisiraamat "Nädal Concordi ning Merrimacki
jõgedel" ei leidnud kolapinda, siis "Waldeni" tekitab
juba elevust. Nygd on sellest 1854. aastal ilmunud
raamatust saanud klassika, millest USA kirjandus-
lugu ette kujutada on raske. "Waldeni" tekitab er-
looduse tühikute, segav pantuim ning mõtteühendus teevad
raamatust haarava kunstiteose. Kahjuks pole "Waldeni"
kirjanduslikud väärtused meie analüüsis hõlmatavad.

Thoreau polenud erakliku loomuga ning ayllap oleks

rõigatultiline hoiak, mis lähebani Godwini vaatele, misigi, nagu arvab Parrington, Thoreau võis Godwini peentes "Arutlusi poliitilisest õiglusest" lugematagi alla.¹³⁶ Thoreau võitleb rüügi vastu anarhistliku-individualistlikult positionaalselt. Transsendentalistliku individualismi muutub poliitiliseks anarhismiks. Thoreau on veendunud, et rüügi-
 võim kannatab vaidmustruse all, et ta on vestlika kui oma hobeluskate kohal värisev naine. Thoreau ei usalda rüügiõhku. See kutsub temas esile vaid põlgust. Nagu Godwingi usub ta, et majanduse ning poliitika aluseks peab saama moraal. Mitte konstitutsiooni vaid õiglust on vaja, sest Thoreau jaoks ei ole olemas rüügiühiskonda ega rahvast - on vaid isiksused. Rõõg, kui ta süüdi ei istu, tekitab isiksuse suhtes alla näpalju õigusi kui palju isiksus lubab. Hea valitus on selline valitus, mis ühise väärtuse juhib. Parim valitus ei juhi gldse.¹³⁷ Selline valitus saabub aga alles siis, kui inimesed on vaimsetelt selleks uupsed ning see saab olema siiglane valitus. Austada tuleb õiglust, mitte seadust. Ghendruude valitusest arvas Thoreau, et koos-
 tõu selle valitusega häbistab inimest. Inimesel ei tohiks olla midagi yhist selle ebasigilusega, mille kehastus on rüü. Kui seadus kutsab inimest ebasigilusele teise inimese suhtes, tuleb seda seadust rüüandav ning sellele mitte alluda. Inimese elu ise peab saama piduriks, mis

136 vt. Pappunshok, cap. 476.

137 vt. Matt. xxi, cap. 477.

peatab rügistamise. ¹³⁸

Thoreau ei tahtnud alluda ei vähebrusele, ei enamusle, jät tema poliitilised väljastumised teravalt jidevalt, juba Nütkino sõja päevil kutsus ta rahvast pöördle, öelda revolutsioonile olus kuast, sest Thoreau pidas silmas rügistimule alistamatusest syndivat pööret, kuid leial juba, et ta vägivald on võimalik, sest kas ei voola ka süs veri, kui haavatud on sydamestuhistus. ¹³⁹

1850. aastatel aastatel teravnes poliitiline olusord lütkas veelgi ning üügi Thoreau jäi endiselt gusildaseks olid tema väljastumised teravalt vasandemoosastliks. Ams-Inglišmaa linnade tänavail püüti jooksikuregred ning Thoreau peab oma ushushis meenutade kaesudakustle, et eelüige on üad inimised ning alles sejärel ameerik-lesed. 1854. aastal peab ta isesuisõuspyha ajal võne "Orjus Massachusettsis," mis peagi näeb trykvalgust Gar-riisoni "Vabastajas." Thoreau on seisukohal, et mitte seadused ei vabasta inimesi, vaid inimesed peavad vabastama seadused. Teelikus seadusele allujaks peab ta inimest, mis järgib seadust ka süs, kui rügistab seda riiki. ¹⁴⁰ Thoreaust saab osakeja abelitionistlikus liikumises. Tema sugelaste maja ning veel mõned majad Concordis saavad illegaelse maealusse raudte sõlmpoema-klus. 1853. aastal peatub Thoreau majas jooksikuregi. Hiljem veel mitmeid füisi. arwataks, et Thoreau oli gus

¹³⁸ H. Tappaninon, emp. 478.

¹³⁹ H. H. Chapman, emp. 170.

¹⁴⁰ H. H. Chapman, emp. 375.

aitusemaid põgenike elastiõimetajaid Concordis. 11. Aeg
 ei ole veel ühendatud ühtselt. Ameerikased di rai-
 mud uugu päritud vabaduse ning uugyd tuli, pangsmaas
 maad, 15. d. 1857. aastal tutvub Thoreau kap-
 ten John Browniga. Veel uord, lehed viimast uorda,
 kohtuvad Thoreau ning Brown Harper's Ferry elõhtul.
 Kaus päeva peale John Browni hukkamist aitab
 Thoreau Harper's Ferry uerisannast pääsund F. J. Penia-
 mil põgeneda. Lockwoodi uine all saadab ta uoor-
 mehe Kanadasse.¹⁴² Hiljem aitab ta põgeneda ka abo-
 litionistist õpetajal F. S. Sanbornil.¹⁴³ Jümeselt, kes
 isegi formaalselt ei uunlunud ghesegi a bolitionistlikku
 organisatsioon, ei uõinud uyll uuegi enamat uõnda.

John Brown saab Thoreaule uut ameerika raa-
 juuaks ideaalinimeseks. ajal, mil hõõratud kapten
 Brown seisis kohtu us ning abolitionistid ei julgend uõta
 seisukohta tema suhtes, esimes Thoreau omaalgatuslikul
 uõtkingul uõnega "Kapten John Browni kaitsmis". Hiljem
 lisandusid sellele brownianele veel hukkamispäeva uõne "Pea-
 le John Browni surma" ning kangelase haual 1860. aastal
 peetud uõne "John Browni uõimused päevad."¹⁴⁴

Thoreau uunlatab Browni transtendentalistiks
 ning vastandab kapteni uugu ~~amalg~~ aegsele Ameerikale.
 Transtendentalsed gümimesed olid Harper's Ferry's
 surmast sündisid ning uuegi uueid di veel uõte lootis

141. Cf. C. A. Smith, p. 228.

142. Cf. Thoreau, *Walden*, p. 422-424.

143. Cf. same, p. 436.

144. Cf. same, p. 413-415.

Thoreau nende ridade tihenumisele. Ta avab, et Browni ning tema kaaslaste suhtes seisnes nende vahetuses, kuid on ju ka vähe inimesi, kes talusid sõnased kannatusi. Igasugusest, kes andsid oma elud vaeste ning kannatajate eest, oli heolikaalt valit paljude tihendite, kui mitte miljonite hulgest. Need olid võitumatake printsiipide ja haruldase vaprussega, segavalt huumorantsed inimesed, kes olid iga hetu valmis andma oma elu päästmiseks vendi. Vaevalt oleks kogu maal leidnud veel munda sellist, kes oleks leidnud Browniga. Oli ju Brown need sõbrades Ameerika riiki-põhki läbi rännanud. Ainult need vähesed, kes olid temaga, olid valmis astuma sõjate ning sõltuvate vohale. Pole kahtlust, et kogu maal poleks leidnud paremaid inimesi, keda võlta tõmmata.

See, mida Ameerika tegi, oli parim hinnering, mida ta võis nile meestele anda. Need mehed olid vaimset tõusnud võllani. Ameerika oli harva sõrkeid sõnand ning paljusid poornud, ent eales palund ta valik nū õnnestunud. 145 Nū arvas Thoreau. Ja kuni valitus, keel, kirik ning ajakirjandus tituleerisid Ameerika kodaniku vabaas, nāgi Thoreau, et tegemist on vanglavabadusega. Ta tahtis, et selles süstis vähevalt veerand tema tõelistest mõtetest oleks kuuldav kogu Ameerikale ning seepärast seab ta vāgivallele vastu vāgivalle.

V Mõttekaaslastest

...kui nad pole üksama lähedal, teinud nad on kangel,
süs on nad väärtuseta.

W. Whitman

Emerson ning Thoreau olid transsendentalistid tähele-
panuväärseimad, ent nad polnud ainсад. Tänuame lähe-
malt veel liikumise mõne väheintellektuaalsete kirjandajate,
mõne realaarmega, kellele aga transsendentalismi Ameri-
ka ei osanud ette kujutada.

Theodore Parker (1810-1860) oli elukutselt vaimu-
lik. Tema suguvõsast uus ning vana uus-Inglismaa.
Ghelt poolt oli ta praktiline, kaine, raudse loogikaga
faktikumardaja, teisalt aga sügavalt emotsionaalne
nature, idealist ning mystikasse uelduv orator.
Tal oli hea hääle ja võitlejaloomus. Tema tera-
ad väljastumised seetasid ta palju vaehlasi, sest
ta ei uskanud unesid, vaid võitles otse isikutest,
kellest tahtis võelda. 1840. aastal ta kolmeaastase
aastail teinud ortodokse uniterismiga, lahkus
Parker transsendentalistlikust individualismist ning inimse-
etilisest loomusest jättes 1841. aastal peab
ta juttu "Mõeldavast ning jõevast" ¹ "essays", milles
avaldab mõtet, et jumal, kelle hääle on inimese sy-

damekumistus, avab arenevale inimesele järk-järgult oma loomuse, seega ka maailme jõeise loomuse.¹⁴⁶ Parner oli teist. Ta usub jumala täiuslikusse ning inimese kohusetähtsuse võimele. Parneri teoorias eksisteerib vaid lõpmatu täiuslik jumal, kes immanenteerub nii materiaalses kui ka vaimses maailmas. Jumala ning loodud maailma vahel valitseb lahutamatu ühtsus.¹⁴⁷

Parner juttustab religioosse mitte vabadusest. Tema usk on eetiliste väärtuste rajanev ning sellest järeldub soov soovutada sotsiaalselt võrdset. Demokraatiaga on tema unistustes eetiline rajanev. Ühendriikides elas oli Parner peaaegu jalgatellu radikaal. Sõrased liidus uus-Ingliseaegse vabariigi; Garrisoniga võiks seda vist võrrelda.¹⁴⁸ Nagu kõik transsendentalistid, uskis ka Parner tsentraliseerit riigisüsteemi. Ta loodab, et Ameerika omab võimevõime hoida järele ma igavesi.¹⁴⁹ Parneri eetika on individualistlik elamine ning ta ei taha alistuda isegi mitte enamusolekule, kui see oleks on vastandus ürgema, transsendentalistliku seadusega.

Parner oli teravpilguline dekadent. Ta nägi värga hästi, et Ühendriikide konstitutsioon kujutas endast vaid ajutist kompromissi "Sõltumatu deklaratsiooni" ideoloogiliste poliitiliste printsiipide ning põhja ja lõuna elamine reaalselt omavahelise huvi vahel.¹⁵⁰ Ta kirjutas,

146 vt. Tappan, comp. 485-486.
 147 vt. Man, comp. 487. 1
 148 vt. Tappan, comp. 183-189.
 149 vt. Tappan, comp. 490.
 150 vt. Man, comp. 491.

et viigide ning demokraatide vahel mingit erist erinast
ei existeri. Viig teeb parase riikusele meele, demokraat
soovib rikestuda. See vahe aga on näihin. Demokraat on
lootkas viig, viig aga täiskasvanuks soanud demokraat.
Ta teeb siie tüüpilise viigi eluviisi. 1812. aastal on
tegemist unelusega ning rahata demokraadist noormehega,
kes ihkab nü unelust kuu ke raha. Demokraadi ke
kaaperdab ta. Inglise laevu ning ajab voluu kehase
varanduse. Siitpeale on ta yus isamaa sarnavaim¹⁵¹ tehti
ja 1851. aastaks on ta juba viig ning jahib joonihofe.¹⁵¹
Parmer jälgib uus-Inglismaa poliitilist alluviitu ning
märkab kasvava rahitusega, kuides Parmer Hilli idean
kid asenduvad dollariidealega. Parmeri artiklid "Ne-
braska ussimusest" ja "Websterist" on transsendentalisti-
de poliitilise pressa yhed paremad näited. Parmer ei
olnud filosoof ega ke uijantke, enneti ke di ta jutlus-
taja, orator. Transsendentalismi apalunka lähewi
ta madala materiaalse, ideaalideta ja ebasiglaste dol-
lariamerike kritiseerijana.

Margaret Fuller (1810-1850) on uaieldematult väl-
japaistruim naistranssendentalist. Ta syndis Cambridge-
Portis advokaadi peres. Tema isa Timothy Fuller oli
Harvardi haridusega vabariiklane, kes kuulus neli korda
kongressi koosseisu ning paistis silma massimeelsusega.
Tydär pärus isalt mitte yuones uewalise loomu said

¹⁵¹lot. Tappurimok, chp. 491-492.

toomis ning peab ühisõiguse eli tema värsitud karselheid
ammu tabas keelatud lemasid nagu abielu, prostitutsioon,
Eufemistide Raamatust saab nagu arwete uleasimine
Bostoniga; 1844. aastal sõidab Margaret Fuller New-Yor-
ki ning asub tööle ajakirjanikuna. Ta on nüüd värsimelt
väljakuulunud isik ning selles elukohavahetuses on min-
gil määral taganemist transsendentalistidest. Fuller huwi-
tub sobiaalselt elust, kirjutab artikleid Sing-Singist,
New-Yorki ürgastest, uelwirikutest ning on tegeu hoolekan-
des.

Margaret ei elnud ei suus mõtlejaga ka suus kirja-
niku. Ta väljendas oma määsawat ajastut oma määsaw
va eluga. 1846. aastal sõidab ta Euroopasse, etrimans
lahinguvälja, mis talle pasliu. Ta elab Inglismaal, Prant-
susmaal, Itaalias; tutvub George Sandiga, talle mää-
gil Chopen.¹⁵⁷ Londonis tutvub ta Mazziniga ning
Itaalia yhendamine saab talle keelekohitud sihiu, "jumel
ning rahwas!" tema deütisus. Mazzinist saab Fullerit
silmis transsendentalistliku yhitimene". Juba 1847. aas-
tal sõidab Fuller Itaaliasse ning 1849. aastal saab
ta Rooma ylestõusis. Ylestõus surutakse maha ning
aristokraat ossoliga abielund Margaret naaseb
Amerikasse, uuku aeg ei jõe, sest laud hukub Amer-
ika rannetu lähedal tormis. Margaret, tema mees
ning nende värsimene laps upuud. Thoreau tõldeb uylt

157 vt. Esqye, emp. 317.

kohe uuesti loomisele, ent isegi Ossolide isikliku asja
 tundeid peasta väge vähe.¹⁵⁸ Jätkuvalt saab romaani
 milles Margaret Fuller jutustas 1849. aasta Rooma sünd-
 mustest. Säilis vaid Fullerilt poolt amerika ajalehtede-
 le saadet korrespondents 1848.-1849. aasta sündmus-
 test. See on kõrgtasemeline ajakirjandus. Margaret Fuller
 ei oleks väljapaistev kirjanik, kindlasti aga väljapais-
 tetu naine ning uus yhisvõrdlikult aktiivsemaid trans-
 sendentaliste.

Ma peanime veel tutvuma A. Alcott'i pedagoogilise
 nooastorlusega, Hawthorne'i kirjandusliku loomega,
 Orestes Brownsoni vaadete ning paljude, paljude kes-
 te transsendentalistide seisunditega. Kahjuks pole
 see kõik töö püüatud mahu tõtta võimalik ning seepä-
 rast peabime veel vaid yhel yhisvõrdlikul ja nimelt
 ühiskonnakirjandusel.

Yldlevinud on seisukoht, et kõik transsendentalistid
 olid kommunitaare pooldajad¹⁵⁹ ning osalesid nendes elu-
 misis.¹⁵⁹ Tuleb siiski märkida, et juhtivad transsenden-
 talistid polnud yll kommunitaare vastu, ent ei näinud
 nendes ka sygavat mõtet. Emerson on kirjutanud
 "Ja lollid tormavad sinna, kus inglid kardavad ken-
 dida. Seda yhten ma Brook Farmi kohta. Aga
 las tal olla."¹⁶⁰ Emerson ei oleks Brook Farmi
 vastane. Ta oli selles suhtes yhisvõrdlik. Ka Thoreau

158 vt. Thoreau, Familiar ..., p. 220-223.

159 vt. Uemopud ..., cap. 160-162.

160 Emerson, Journals, Vol. VI p. 491.

polnud kommunistide erist usku. Tema hinnang Al-
cotti ning Lane'i Fruitlandile pole eriti soosiv!¹⁶¹

Ka Margaret Fuller oli furjeristide seas üks neidest
ning Brook Farmi experiment oli talle üks huvitama-
matu.¹⁶²

Pohiliseks transsendentalistiks furjeristiks ta-
le pidada George Ripley'd, kes 1840. aastal lootsi
välja Brook Farmi projekti ning oli kommunisti usuis-
kerimise vältel (1841-1849) selle nooshoidja. Transsenden-
talismi lüüdiid aga ei osaleud kommunistis, ehkki vahel
aeglastasid seppu Hawthorne elab Brook Farmis, ent
lehmub sealt peagi. Ta kirjutas usperimendiist romaani
pealaujaga „Romään Blithedalest.“ Teos on irouitli-
ne ning Hawthorne üyib selles, kas loesti talid naad
inimeste seauarjast farmi yumas sellus, et haue ta
põrsaid usvatama?¹⁶³

Kogemusena oli Brook Farmi experiment uyll vear-
tusliik, kuna aga sellised usperimendid ou nõrgalt
seot koratiive transsendentalistimiga, jevad nad kais-
oleva too vahest välj'a.

161 vt. Thoreau, *Familiar*, p. 75; 146.

162 vt. *Thappurimot*, emp. 502-503 ja *Esykse*, emp. 115.

163 vt. *Huuaritouute*, emp. 288-289.

VI Oriendi mõjustest.

Ja mis sinusse puutub, ehk siis arvan, et oleel
paljude suurade tulemus.

W. Whitman

Juba 1724 aastal oli Cotton Matheril mingi glesaaide
india filosoofiaast ning Joseph Priestley teadis 18. sajandi
lopul sellest verratult enam. Otsustava tõuke Ida mõ-
tte levimale USA-s andis süüsi Uus-Inglismaa transt-
sendentalism, milles võrreuti Euroopa mõttega leidis ka-
jastuse ka Ida mõte.¹⁶⁴ Ghendrügid, vastandades end
Inglismaale, seega kogu Euroopale, sõides majandushüümu
ning kultuurilist sõltumatust, hylgasid europotentsismi
ning asusid kultuurisõraki koristama kogu maailma
võimupõlvilt. Uus Ilm oli alles noor ning võsus ka vä-
heseeelil hoiduli Kaubandusliinud airdeosarügid, trans-
sendentalismi sümboolna, olid Ida kultuuridega vahetumas
kontaktis mi glesaanud USA. Kuvi Ida kultuure vastu
oli Uus-Inglismaal süüsi. Veel avat Ameriika yhis-
kond 1850's võine, mida Oriendil oli felle pakkuda.

¹⁶⁴ vt. D. Riepe, "The Indian Influence in American Philosophy: Emerson
to Maoz. - "Philosophy East and West", vol. XVII, no 1-4, Jan-Oct,
1967, p. 125. (edaspidi Riepe)

te sattub, olgu see siis kasu või artikkel hindude ma-
 femaativast.¹⁷¹ Noored transtendentalistid lugesid
 Iida pühaseid raamatuid põhiliselt sausa ning prahtuse
 uues ja sahtsivad loimustuse. „Pübel“ kahvatas ve-
 dede“ kõrval püües Euroopa kirjandus, mis tahtis roovi-
 da kogu maailma nimel, kuigi tundis sellest meelit-
 mast vaid yht kolmandikku, oli neile igav, sest
 nad olid lugenud „Bhagavadgita.“ Transtenden-
 talistid asuvad teluima Oriendi tähtsuseid ning „Namb-
 cilanda“ inimub rubriku „Paganite püharaamatud.“ Tho-
 reau tõlgib sinna „Seitme brahmüni hingedele“ ja
 valit nohti „Manavaadharma Sastra.“¹⁷² Transtenden-
 talistid tahavad leida uut endale uut ka kogu Ameerikale
 elavaid väestusi, mille aga suruvad rüüasid ning nu-
 da pilgud pöörduvad Iida, kus näevad väimne kõrgemas
 yle suruvad materia. Thoreau ügyab: „Rahvad peavad
 ennast jäädvustama mille arhitektuuri mälestistes uuel
 väimnemälestistes. Kuivõrd kõrgemal on „Bhagavadgita“
 kõrgist Iida varumist.¹⁷³

Oriendi mõtet tundis transtendentalistidest kõige
 paremini Emerson, tunnetas iseenäoliselt Thoreau.
 Emerson tutvus Iida õpetustega lühalt varakult. Tema
 tädi Mary Emerson oli Aas-Inglistmaa uus parimaid

171. Emerson, Journals, vol. I p. 304.

172. vt. Põhikõige 20.

173. Gørgen, Comp. 38.

174. Gørgen,

Ida vaimuline saamatute fundaid. Juba lapsepõlves nimis Walede tädilt jagadest ning sufidest 174

Tõsisemalt tutvub Emerson Ida õpetustega ajavahemikul 1830-1837, mil ta luges neoplatonismid ning huvi tõus seetõttu ka India filosoofias. Nooremhena luges ta ka Kalidasaat ning Goethe tõlgit Pärsia poete¹⁷⁵. Tulib uutide et juba 1845. aastal olid Emersonil juba sügavad orientalistikaalased teadmised. Ta teoseid ning lugemistara analüüside abil leide ueli põhisisundat selles on ühendikuvõis:

- a. India filosoofiline kirjandus.
- b. Pärsia poesia.
- c. Hiina kirjandus.
- d. kreeka poesia ning koroon¹⁷⁶.

Neoplatonism ning mystika (Swedenborg) aitasid Emersonil mõista India filosoofiat. Teda olid alati uskunud suuri vaimseid jõulustavaid poeetide - Platon, Zoroaster, Vedade "Višnu purana" ning Bhagavadgita" loojad. 176 Kirjanduse kaudu jõuab ta India filosoofia mõtteid, mis on seda bergem, et Indias pole filosoofia ning kirjandus teineteisest võrdselt lahutatud Euroopas.

India klassikalisi teoseid on Emerson tõlkinud paljudes oma teostes. Ta leiab, et transsendentalsete teadete järele mõistatus, glüma tee juurde jõudmisel, tuleb ka-

174 vt. Epique, comp. 153.

175 vt. Eight..., p. 71.

176 vt. Epique, comp. 153.

sutada. Idale omast meditatsioon¹⁷⁷. Olles panteist ning
 uskudes loodust ja hinge yhtust kirjeldab ta selle väite-
 ainnituseks „Viisna Šarvat.“ „Kui looduse kasvija on
 ta maha jätnud, algu ta siis nü viimas muutuses, ta ei
 elustu.“¹⁷⁸ Emersonil kannab loodus hinge väärvi.
 Teestemans looduses valitsevat yhtust vihkja b ta Veda.
 dele, „Bhagavadgita,“ Višnupurana¹⁷⁹. Ta kirjutab:
 „Kogu maailm on vaid Viisna avaldus kes on yhtne usugi
 asjadega... Kõik on hingest ja kõik on Viisna.“¹⁸⁰ Teda
 näib huvitavat Majat järgiva Viisna moondumiste
 ahel, mille lõppresultaadiks Majast naisjumalaks ning
 Viisnust jumal. Selle mõistujutu seostab ta saatuse
 mõtuga ning järeldab, et jõudnud küllaldaselt kultuur-
 tasemele, võime soovutada eetilise tegevuse, mille puhul
 saatuse polegi huvatus ning need.¹⁸¹ Viidutab Emerso-
 nile nü omale eetiliselt harit inimene. Ta huvitub ka
 teosofia üksikust. Käsitledes Swedenborgi mysti-
 kat on ta sellega pea soostumas, veel enam, et Plati-
 nos on samuti soostumas, ent jääb siiski ebalatav.¹⁸²
 Oma närbuse printsiipi¹⁸³ võrdleb ta Majaga (Jogendra).¹⁸³
 Tema „yhihing“ on kindlasti hindude Brahma ning
 ta lähed (keegi nü ungule, et võrdustab budisti trans-
 tsendentalistiga.¹⁸⁴ Ka on ta kirjutanud India ai-
 nelisi luuletusi: „Brahma“, „Kamotreja.“

177 vt. Emerson, Miscellanies, p. 102-103.
 178 „Emerson, Journals, vol. I, p. 6.
 179 vt. Emerson, Representative..., p. 50.
 180 same, p. 50.
 181 vt. Emerson, The Works, Vol. II, p. 316.
 182 vt. Emerson, Representative..., p. 94-95.
 183 vt. same, p. 169-170.
 184 vt. Emerson, The Works, Vol. II, p. 282-283.

Pärsia luuletajate Sa'adi ning Hafize juures võitis Emersoni nende looduslähedus, inimlikkus ning elust, ent nagu ta ise märgib, huvides teha mis anarhoolis-tes poeetides ka nende luule allegoorilisus. Hafiz ning Sa'adi olid suutnud loiiduda islamliisest fatalismist¹⁸⁵ Emerson oli pögenend puritaanlusest, neil oli suure mõn- dagi yhest. Iida luulet oli pealegi Emersonile väga meeldiv funktsioon, mida Euroopa ning Ameerika luules ei tuntud; luule oli yhtlasi maagias, ja lõpuks otsis ju Emerson teid, mis viiks teda vemale traditsiooni- liseest kultuuriperandist.

Ta tõluis Hafizit, ueda hyyti kodumaal Sa'adi- se uuleus, "saal hulgas ka gaseli"¹⁸⁶ Sa'adite "jyhendab ta pirama luuletuse "Sa'adi"¹⁸⁷ Tema enese luules on tunda nende pärsia poeetide mõju ning ta triteerit neid tihti, eriti "juhendis elus"¹⁸⁸ Ta kirjutas ka 1865.aastal ilmuvale Gladwini tõlgit Sa'adi Gylis- tanile "essona"¹⁸⁹ ning hiljem artikli pärsia luulest.

Juina klassikalise kirjandusega tutvus Emerson David Collieri; 1828.aastal tõlgit raamatutarja "Juina klassikaline" vahendusel. Teida tarja hyyti ka "Nafais namatjus". Põhiuwi langeb Emersonil Konfutsiusele, kuigi teida uuehatab Konfutsiuse for- malism tõmbab ligi väimase usu inimessesse, selle

185 vt. Emerson, The Works, vol. II p. 320.

186 vt. Emerson, The Works, vol. I p. 477-481.

187 vt. Same, p. 472-476.

188 vt. Emerson, The Works, vol. II p. 408; 442.

189 vt. Emerson, Journals, vol. VI p. 464

headusse. Tihti biterib ta "Nelja saenaku" autorid
oma paevikus¹⁹⁰ Kristustui ylistades kasutab ta klu-
na tunsta.¹⁹¹

Arabia kultuurist huvitab teda horeen, mida
ta biterib¹⁹² ning Ali - Ben - Abu - Talib, kelle kibedast
vassse wordab:

"Tal tuhast espra on, ei yasin mudest joad
ja oma yhti saenlast lehtama peab iga paev¹⁹³

Ei mausa usalda, et Emerson oleus tahtnud kus-
Inglismaa kultuuri idaparasas muuta. See oli ikkegi
jahnimeailm, milles ta elas ning ta andis sellest enela-
le ylikasta aru kuid Amerika vajab ta kangelasi, kes
oleusid maale sama kasutavaad kui arabia poedi
poet kirjeldatav heroes.

"Ta oli tuli
talweyimas
ning jahedus
usk suve"¹⁹⁴

Thoreau orientituhitus oli sygavam kui Emersonil.
Tema elas idast ammutet larnuste jargi. See Ameri-
ka Francisus Assisist usker, et inimise rikkust moe-
ditakse selliste asjade avruiga, millest tal pole vah-
ja kahanda.¹⁹⁵ Ta peab end India filoxoefia karmar-
dayaks ning usub, et see moles peitub saunemaid vaer-
tusi kui kasagel mujal. Ta arputab: "Kommunikati vass-

190ot. Emerson, Journals, vol IV p. 403; 437-438; 458-461;

191ot. same 439.

192ot. Emerson, Representative... p. 92.

193 Emerson, The Wound, vol II p. 425.

194 same p. 247.

195 ¹⁹⁰⁰ George, comp. 54.

aarden ma oma mälu „Bhanga vaadgi“ imetlusväärse filosoofia ning kosmogooniaga; kose loomisest on möödunud igavik, ent tema ühval näib meie kaasaegne maailm ning kirjandus väikse ning alatuna ja seepärast tundub mulle, et see filosoofia kuulub inimhõlme ningisse varasemasse eksistentsi- - moodsid ussem on tema suursugususe meie mõistetest.¹⁹⁶

Thoreau tutvus Oriendi mõttega algas 1841. aastal, aastal, mil ta loplikult otsustas hakata vabakutseliseks.¹⁹⁷ Tema teadmised Ida kultuuridest olid küll vähem laiahaardelisemad kui Emersonil, ent vahetud ja sügavam. Tema teostest võib järeleda, et ta tunneb üllalt hästi India filosoofiat, mingil määral ka teine kirjandust ning mingit ka põssia luulet. Kindlasti on ta lugenud Sa'adi „Gj- histani“ mude referentil.¹⁹⁸

Thoreau elu võib kaane arusaamade järgi pidada nurjannus. Oriendi arusaamade järgi mudegi sellist jerd- dade ei saegitsoopis vastupidi, Oriendi arusaamade järgi elas Thoreau vrelisf elu. Tema hinges „Waldeni oasi segunes bangesse pyha veega.“¹⁹⁹ Waldeni oases saab Thoreauist harras joza. Kogu oma elu korral- das ta Vana-India opekusõõnu järgivaks. Temast saab laimejaitlata. Ta kirjutab: „India filosoofia kummas- dajana oli mul sobilik loituda pöitliselt mõist.“²⁰⁰

196 Gorge, comp. 129.
 197 vt. Eight... , p. 165.
 198 vt. Пого, Gorge, 52.
 199 mat xcl, comp. 129.
 200 mat xcl, comp. 41

suugi omavastatet oad vahetub te rääkis. Kuid ta ei ole mingi asuud selle sõna ~~sa~~ muslimmas mõttes ning sunnib, et mainitud meeldib jalle elada ~~te~~ metsloomana. Talle lehtbalt ei meeldi loomne toit, kuna see kaotab inimest lovalt ning ~~see~~ tahab säilitada hingejõudu ja psüühilist maailmatunnetust loomsest toidust ning süügu yldse vohim.²⁰² Thoreau ei armaste füüsilist loodu, sest see sunnib rasuud toitu sööma; jama aga tahab, et pea oleus selge. Muudugi on "Vedades" kirjapalevisiteerival kõrgemal oleudil ^{katkud} sügav võrke (yasius nelj aastal). Ennust ta sööki nã usgelsest vahs ei pea ning nelj aastaid ei näe.²⁰³ Ta unelid, et Indas puudus silmevõimimine füsioloogilise elu reglementeerimisel, ning et selline reglementeeritus oleus kasulik võrke inimestele.²⁰⁴

Elu ei seisne vaid loomises ja joomises. Thoreau tahab teide tunneta. Ta näeb, et teda ymbritovas maailmas näivus ning enitused võistatuse vaieldamatu tõena, teide ise aga unelutetuse võlgamõeldis.²⁰⁵ Kuid ta teie juude on olemas ning inimene saab sellest ürd teadlikkuse. Ta tükrib india filosoofi, kes on öelnud, et ta hing üsib teda ymbritovate hingimuste tõttu kuni mingi pyha opefaja ei ava jalle teide ning ta ei mäeista, et ta ise ongi Brahma.²⁰⁶ Thoreau teie saab selleus speta-

201. vt. Mtopo, ~~te~~ ~~aga~~, ~~comp.~~ 135.

202. vt. ~~ma~~ ~~see~~ ~~pp.~~ 138.

203. vt. ~~ma~~ ~~see~~, ~~comp.~~ 140.

204. vt. ~~ma~~ ~~see~~, ~~comp.~~ 142.

205. vt. ~~ma~~ ~~see~~, ~~comp.~~ 63.

206. vt. ~~ma~~ ~~see~~, ~~comp.~~ 63.

jaks seda mõte.

Thoreau elab looduses ning meeldub sellega yltse
 Fewika, kuid selleni, et jüda loeni teie ennekohe tund-
 ma õppida iseend, sest yhisandlik arvamus polegi alati
 eusitev tyrann, vaid hoopisui isuloh. Ning Thoreau taiterib
 talle nü armsat konfutsiust, kes on öelnud, et Iselike
 teadmise seisneb selles, kui teame seda, mida teame ja
 ei tea seda, mida ei tea.²⁰⁷ Teadmise annab meile
 aega meditatsioon ning selleni jõudes hygab ta rõõmsalt:
 „Ma mõistoh, mida mõeldakse Iidas sisekaemus all
 mille nimel jätetse tee.“²⁰⁸ Thoreaustui saab joga,
 gas neist, kes kirjutasid „Upamõadid“. Tegoale saab
 tegelikmuseus Brahma, mitte maailma nõiiv pale vaid
 selles varjat võimalused. Kirjas Harrison Blawke,
 oma ylinõobikasloole, ~~ta~~ jütustab oma kogemustjõg-
 mist; Need, kes praktikseeruvad jogat, on selles elmas va-
 bad kui lõnnud õhus; vabad kõigist ahelaist... Medit-
 teeriv joga toetab omal vusil loomist, ja naudib ju-
 malikke lõhnu ning saab kuulda käikijajüst. Juma-
 likud vormid läbivad teda, teda heavamata ja yhend-
 vad loodusega, mis on talle loekaus; ja laheb edasi, jüt-
 seb nagu Iselike elav olemus. Mingil meenat ning
 mõningase erinevusega den hea mina joga.²⁰⁹ Need
 mõningad erinevused tõiivad seisnevat selles, et Thoreau
 ei huvitund joga harjutushomplimist, kuhu hindas vaim-

207th, Tlapo, Gorgek, emp. 10.

208 mat xii, emp. 75.

209 Thoreau, Familiar..., p. 350-351.

set ja füüsilist distipliini.²⁰ Thoreau leval, et mõt-
le ühineus on kasulikum kui karmust ning
et inimene on loovaliselt ümber jaist rahvasuusmas. Inim-
nused võtavad lüü sageli jüdurata koguda justise-
le kuni väärtusi.²¹ Kui loomuselt on hoopis enam
omane meditatiivne. Ta kirjutab: "Mõlemine aitab
meil "väljuda isandast", ent mitte nende sõnade tavalises
tähtsuses. Teadmine mittepingutusega võime mu aemal-
dude teadust ning nende tegejäreldust ja siis mõeldub
nii hea kui halb meist nagu vool. Me pole karmest
seotud loodusega. Me võime olla apuüü voolus või
Jüdra, mis seda te vast jälgib. Mind võib meelde
teatitenduse ning ma vaa samal ajal jääda yus-
kõiusus teelise sündmuse suhtes, mis võib mind rohkem
pundutavat. Me tunnen end vaid kui inimlendit, tunne-
te ning mõtete asukohta ja tunnetan tallevat vahetust, mis
võimaldab mul vaadata võlvat nii enesele kui igas-
le teisele. Kui teavad ka polemid mu yleelamused, ma
tunnen aletit, et mingi osa minust suhtub misse krite-
liselt; see pole üegi osake minust vaid vaatleja, kes
ei jaga minu yleelamisi vaid yushes registreerib neid.
See vaatleja on minuga samavähe samastatav kui teie,
kui eluühendus, võib-olla fragiline, lopeb, vaadake lühel
oma teel. Tema jaoks on kõik vaid väljendeldisus,

²⁰ St. Eight... p. 134.

²¹ St. III, 100, 101, comp. 83.

ettekujutusteks. See meie dualismuse keel meost võimhord
 halvusel veebruar ja aprill. 212 Selles Thoreau võrdluses
 "ja" jätub järele. Indja psühholoogilises "Sarnaha" syy-
 teenis, mis kasutab laialdaselt ^{võga}praktikat, mängib see
 SAKS: "kuu enesetunnuse kontseptsioon kasutab rolli.
 "Tuleb soovitada enesetunnuse asti.

Vaid meil on õnnelikud maailmas, kel on avar
 laia avarus, leida Thoreau koos Damodaraga, Thoreau
 polenud veel ena sda elasti seadmisega, nende wati-
 feede ning ka wantikadiga: "meie tutvus Vane-Indiaga
 pole päris vahetu. Paljud naised, mis peausid olema liht-
 laad, on tegelikult väga vahelaseel. Need tord, mida me
 tunneme, on vaid kombatavad. Parimal on mika aru-
 tes "Bhagavadgita" (episeod varast poeemist, mille nimi
 on "Mahabharata"), Vedand, "Visnu Purana", Hanu
 korraldused. 214 Täiendamais oma teadmisi tellib ta
 raamatuid Euroopast ning tõlgib tekstest uuldest, näiteks
 konfutsiust prantsuse keelest. 215 Sõsui näib ta tead-
 mised olevat üllalt laialdasel, sest "Waldenis" tükid
 ta Orendi klassikat üllalt tihke ning asjatundlikult. Kirjel-
 dades liide omi ymber tükid ta "Kariwansat" (osa
 Mahabharatast) 216 kommunist rääkides "Vedasid," 217
 rääkides üllalikest "Visnu Puranat," 218 mediteerides
 valitsepäist konfutsiuse, "Vesthuni ning amthuni" 219

212. Tlopo, Gorge, comp. 87-89.
 213 ot. S. Ghose, Mystics and Society, Bombay 1968, p. 52-52.
 214 ot. Thoreau, Familiar... p. 351.
 215 ot. same, p. 350.
 216 ot. Tlopo, Gorge, comp. 57.
 217 ot. matt see, comp. 55.
 218 ot. matt see, comp. 172.
 219 ot. matt see, comp. 144.

ning moraaliprobleemid peatudes Muncinst.²²⁰ Kinnu-
 tes on inendi kirjandusest võrgelt koostab ta ise selle kee-
 romite järgi mõistepunkte²²¹. ning on rõrdinud yhegl-
 bastamisest „Kabiiri“ värsid sisaldavaf nelja erinevat
 tähendust - näivust, vaimu, intellekti ning „vedede“ so-
 seerilist aspektust, ent kui meil maal lubal „inimese vaim-
 musyngitus rohuem kui lgha tõlgenduse, tõuseb hõda-
 kisa²²² Oma uesaja kirjanduse tähtsustelegi avaldab ta
 mõtust mid Vana-Ida kirjandusest tegege võrreldes.
 Lugenud Whitmani „Rohulehti“ leiab ta, et otman
 on loand millegi võrdõõrset „Bhagavadgitaga“²²³
 Vastutasum India võrdõõrset kirjanduse eest saadab ta 1857. aastal
 Euroopasse Whitmani teemat.²²⁴ Thoreau ei usinudki,
 kui ta võrdles Rohulehti „Bhagavadgitaga“, hilisemad
 uurijad on leidnud selles tõesti India mõjuid.²²⁵ Kuid
 Thoreau pole mitte yheses võrdnud mõjuid D. vundist,
 vaid on ka Ida mõtle mõju avaldanud. 1908. aastal
 luges Gandhi konna-Aafrihas tema „Kodanivalistiku-
 matusest“ mis jättis indialeste sygava mulje. Muidu-
 gi pole Gandhi „Satyagraha“ Thoreau „Kodanivalistiku-
 matusest“ ent yhist on neis vundlasti enam kui erinevat.²²⁶

„Aeg on vaid jõgi, kuhu ma viiskan oma süge.
 Ma joon tehest ent samasegelt näen tema lüvepõhja
 ning veendum kui madal ta on. See madal sja ke
 saabab mända, ent igavik jääb. Ma teha viisk juma

220 vt. Tllopo, Horgan, comp. 440-441.
 221. vt. note xii, comp. 206-207.
 222 vt. man xii, comp. 205.
 223 vt. Byrce, comp. 324.
 224 vt. Thoreau, Familiar, ... p. 322.
 225 vt. O. P. Sharma, Walt Whitman and the doctrine of Karma - Philosophy East and West, vol. 8, no 2, Apr. 1970, p. 163-174.
 226 vt. R. Murti, Influence of the Western Tradition on Ghandian Doctrine, - Philosophy East and West, vol. VIII, no 112, Jan.-Apr. 1963. pp. 63-65.

sygavaist alkuuist, tahaksin leida õige teevase, mille päri on kaetud tähtedega," kirjutas Thoreau. Need, temas enes peituvad sygavad allikad leidis ja Oriendi mõtte abil.

Lõpetuseks

Ja nüüd palustab mulle, et rohi on haudade ilus pygamata juus.

W. Whitman.

Transsendentalism oli idealistlik vool USA kodu- sojareelses yhisvõndluses mõttes. Ta jõltus yhend- rüüde tegelekkuust, maa majanduslikust, poliitilisest ning kultuurilisest arengust. Samal ajal oli talte omane tugev uus- Ingliseaade iseloomuliku lokal- uolorit.

Transsendentalism Ameerikas oli ghest nyljüst Euroopa romantilis-idealisticu mõtte sünnitus, too- salt aga leidis temas kajastuse vastandatus europotantismile ning Oriendi mõjud.

Transsendentalistid panevad aluse Ida mõtte

leivile Ameerika Ühendriikides. Nende eoste teostes võib leida võrreli Euroopa ning Oriendi mõjustusi.

Transbendentahism väljendas liberaaluskooli-
line ringkondade rahulolematust tsesiseisuse ja järg-
sel perioodil tekkinud maa demokratiseerimislooste
luhtumise üle ning otsinguid leidmaks lahendusi
koduse ja elseile sotsiaalmajanduslikele ning kultuuri-
probleemidele.

Transbendentahistidele olid omase tüüpi ghisnoma-
mitiline hoiak ning anarhistlikud motiivid rögiteoorias.

Olles rõhutatult individualismi propageerivad, lootsid
transbendentahistid uskuda moraalise ning kultuurilise
täiustumise kaudu jõuda sotsiaalsete ümberkorral-
dusteni. Transbendentahistide esmärgiks oli uue
eetilise struktuuriga inimene loomine, sest nende
arvates eksisteerivad aprioorsed, transbendentahised
tõed, mis on tunnetatavad vaid ghisnoma teatud eeti-
lisel ning vaimsel tasemel seisvale inimesele. Selliste
inimeste tekkinisega kaovad ghisnoma eksisteerivad
sotsiaalmajanduslikud, poliitilised ning kultuurilised
väärtused.

Loomaks sellist inimest ning sellist ghisnoma,
kus poleks vastukõrvald inimeste vahel, teostasid trans-
bendentahistid mitmeid esperimente. Juhtivad trans-
bendentahistid osalesid vaid individuaal-esperimenten-
tes; kommuunid jätsid need ghisnoma.

Vaatamata individualismile, põlunud transsendentalistid asotsiaalsed. Neude situs kaevles sotsiaalse protesti pihuritring, mis vajaja, kyllitustid nad aktiivselt yhisvondlikku ellu.

Loovivormina jättsid transsendentalistid sygava jälje Ameerika 19. sajandi kultuuri. Nad olid kodusaja reelse USA progressiivse yhisvondliku mitte esindajainb.

- 4) Eight American Authors - N.Y., 1906
- 5) Emerson, R.W. Journals, vol. I, II, Cambridge - Mass. ed. 1902-1904
- 6) Emerson, R.W. Miscellaneous, London, 1884
- 7) Emerson, R.W. Representative Works, London, 1849
- 8) Emerson, R.W. The Works, vol. I, II, London, 1855-1870
- 9) Chase, S. Religion and Society, New York, 1902
- 10) Lawrence, R.W. Studies in Classic American Literature, N.Y., 1904
- 11) Parley, J. Introductory - R.W. Emerson, Miscellaneous, vol. 1, 1842
- 12) Kusti, R.H. Influence of the Western Tradition on Abolitionist Doctrine - "Philosophy East and West", vol. 10, no. 4, Jan-Apr 1911
- 13) Kusti, R.H. The Indian Influence in American Philosophy - Emerson to Marx - "Philosophy East and West", vol. 11, no. 1-4, Jan-Oct, 1912
- 14) Kusti, R.H. English and American Philosophy since 1800 - N.Y., 1928
- 15) Sharma, D.P. Walt Whitman and the Doctrine of Karma - "Philosophy East and West", vol. 11, no. 2, Apr 1912

Kasutatmad Nirjanduo

- 1) Brešnev, L. Kone Amerike Jelovisionis. — Leonid Brešnev višat Amerike Jhendranidese. Trn., 1973.
- 2) Dana, R. H. Two Years before the Mast. — Recent American Literature. Cambridge - Massachusetts, 1925.
- 3) Davidson, D. The Attack on Leviathan. N. Y., 1938.
- 4) Eight American Authors. N. Y., 1963.
- 5) Emerson, R. W. Journals, vol. I - V. Cambridge - Massachusetts, 1909-1914.
- 6) Emerson, R. W. Miscellanies, London, 1884.
- 7) Emerson, R. W. Representative Men. London, 1887.
- 8) Emerson, R. W. The Works, vol. I, II. London, 1885-1886.
- 9) Ghose, S. Mystics and Society. Bombay, 1962.
- 10) Lawrence, D. H. Studies in Classic American Literature. N. Y., 1964.
- 11) Morley, J. Introductory. — R. W. Emerson, Miscellanies, London, 1884.
- 12) Murti, R. V. V. Influence of the Western Tradition on Cherdonian Doctrine. — "Philosophy East and West," vol. XVIII, no 42, Jan-Apr. 1968.
- 13) Riepe, D. The Indian Influence in American Philosophy: Emerson to Morse. — "Philosophy East and West," vol. XIV, no L-4, Jan.-Oct., 1967.
- 14) Rogers, A. K. English and American Philosophy since 1800. N. Y., 1928.
- 15) Sharma, D. P. Walt Whitman and the Doctrine of Karma. — "Philosophy East and West," vol. XV, no 2, apr. 1970.

- 16) Somerswell, D.C. English Thought in the Nineteenth Century. London, 1936.
- 17) Styron, W. The Confession of Nat Turner. N.Y., 1967.
- 18) Thoreau, H.D. Familiar letters, Cambridge-Massachusetts, 1894.
- 19) Whitman, W. Rohulbed. Tln., 1962.
- 20) Брунс В.В. Тисамель и американская наука, т. I. М., 1967.
- 21) Горбунов А. Хлеб и Золден. — "Иностранная литература" 1974, апрель.
- 22) Гусев А.К. Лев Тторский и Ттора — Русско-европейские литературные связи. М.-Л., 1966.
- 23) Декларация независимости. — Приложения к книге Э. Занкитца. История Соединенных Штатов. С.-Петербург, 1897.
- 24) История американской литературы, т. I. М., 1971.
- 25) Кикоткин А.К. Американский романтизм и субъективность. М., 1968.
- 26) Очерки новой и новейшей истории США, т. I. М., 1960.
- 27) Парриштон В.А. Основы теории американской мысли, т. II. М., 1962.
- 28) Сагозовалов Н.И. Американская литература. XIX в. М., 1964.
- 29) Старцев А.И. Генри Ттора и его "Золден". — Г.Ф. Ттора, Золден или Жизнь в лесу. М., 1962.
- 30) Ттора Г.Ф. Золден или Жизнь в лесу. М., 1962.
- 31) Фостер Ч.З. Очерки политической истории Америки. М., 1955.

Взгляд вокруг «клуба трансценденталистов»
собравшей группировки

(Синтез европейской и восточной мысли в США)

Х.А. Варблане

Резюме

Данная работа представляет собой краткий обзор взглядов американского трансцендентализма, главными представителями которого были Эмерсон и Торо.

Американский трансцендентализм — одно из идеалистических течений в общественной мысли Соединенных Штатов перед Гражданской войной. Он вытек из американской действительности, из экономического, политического и культурного развития страны. В то же время ему свойственны сильные локальные корни в Новой Англии.

С одной стороны трансцендентализм можно рассмотреть как продолжение европейской романтической идеалистической мысли, с другой стороны в нем отражены противоположные европоцентризму и восточные влияния. Взгляды трансценденталистов представляют собой синтез европейской и восточной мысли.

Трансценденталисты выразили неудовлетворенность тех кругов либеральной буржуазии Америки, надежды которых на демократизацию своего независимую родину не исполнились; но тем не менее они в какой-то мере старались решать острые социально-экономические и культурные проблемы.

Трансцендентализму свойственны критические взгляды на американскую действительность и анархистические мотивы в теории государства.

Трансценденталисты проповедовали индивидуализм и надеялись при помощи этического и культурного совершенствования индивидуальной личности совершить социальную перестройку общества.

Некоторые из индивидуалистов трансценденталисты не были асоциальными. Их негативизм был знаком социального протеста и когда это казалось им необходимым они активно выступали в общественной жизни.

Трансценденталисты являлись космическими прогрессивной общественной силой Следующих Штатов через Трансдантию восточной, а как люди творческие, они оставили глубокий след в американскую культуру.